

Linnéuniversitetet

Institutionen för socialt arbete

Barn i sorg

- En studie om kuratorers arbete med barn och barns sorg

Children in distress

- a study of welfare officers' work with children and their distress

Författare: Ida Veenhuis

Handledare: Svante Forsberg

Termin: Sjätte terminen, VT 2011

Uppsatsnivå: C, 15 hp

Kurskod: 2SA300

Essay writer: Ida Veenhuis

Fellow adviser: Svante Forsberg

Essay level: C

Abstract

The purpose of the analysis is to see how welfare officers meet children in distress and how welfare officers converse with children in distress. The analysis has been performed through interviews, and six welfare officers in eastern Sweden have been interviewed. The approach of the study has been phenomenological. The results varied, depending on which of the welfare officers was interviewed, and where this person worked. The results have been analyzed through the crisis theory of Johan Cullberg and the grief theory by Gurli Fyhr.

Keywords: distress, conversation, children, relation, welfare officers

Uppsatsförfattare: Ida Veenhuis

Handledare: Svante Forsberg

Uppsatsnivå: C

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka hur kuratorer möter barn i sorg och hur kuratorer samtalar med barn i sorg. Metoden för studien har varit intervjuer, och 6 kuratorer i östra Sverige har blivit intervjuade. Studiens förhållningssätt har varit fenomenologiskt. Resultatet som kom fram var varierande beroende på vilken kurator man talade med samt var denne arbetade någonstans. Resultatet har analyserats med hjälp av Johan Cullbergs kriteori och Gurli Fyhrs sorgteori.

Nyckelord: sorg, samtal, barn, relation, kurator

INNEHÅLL

1. INLEDNING	8
1.1. SYFTE	10
1.2. FRÅGESTÄLLNINGAR	10
1.3. CENTRALA BEGREPP	10
2. BAKGRUND	12
2.1. SORG	12
2.1.1. Sorgereaktioner i olika åldrar	12
2.1.2. Vanliga sorgereaktioner	13
<i>Glorifiering</i>	13
<i>Aggressivitet</i>	14
<i>Skuld känslor</i>	14
<i>Identifiering</i>	14
<i>Ångest</i>	15
<i>Skolsvårigheter</i>	15
<i>Kroppssmärter</i>	15
<i>Minnen</i>	16
<i>Längtan & Saknad</i>	16
2.1.3. Påverkan av sorgearbetet	16
2.2. SAMTAL MED BARN	17
2.2.1. Olika sorters samtal	18
<i>Bearbetande samtal</i>	18
<i>Stödjande samtal</i>	18
2.2.2. Barns tillgång till språket	19
2.2.3. Att tänka på i samtal med barn	19

2.3. CENTRALA PUNKTER	21
2.3.1. Centrala punkter gällande sorg	21
2.3.2. Centrala punkter gällande samtal med barn	21
3. METOD & MATERIAL	22
3.1. Intervju	22
<i>Varför intervjuer?</i>	22
<i>Vad är intervju?</i>	22
<i>Intervjuns utförande</i>	23
<i>Intervjufärdigheter</i>	24
3.2. Urval	24
3.3. Tillvägagångssätt	25
3.4. Bearbetning av data	26
3.5. Etiska aspekter	27
3.6. Trovärdighet & tillförlitlighet	28
3.7. Förhållningssätt	28
4. TIDIGARE FORSKNING	30
4.1. Om sorg	30
4.2. Adolescents' perceptions and experiences of death and grieving	30
4.3. Samtal lindrar skadorna efter kris och sorg	30
4.4. Samtala med barn och unga	31
4.5. Psychological Distress among AIDS orphans in Rural Uganda	31
5. TEORI	33
5.1. CULLBERGS KRISTEORI	33
5.1.1. Chockfasen	34
5.1.2. Reaktionsfasen	34
5.1.3. Den akuta krisen	35

5.1.4. Försvarsmekanismer i den akuta krisen	35
5.1.5. Bearbetningsfasen	36
5.1.6. Nyorienteringsfasen	36
5.2. FYHRS SORGTEORI	36
6. RESULTAT & ANALYS	39
6.1. SKAPA EN RELATION/KONTAKT	39
6.1.1. Resultat - Skapa en relation/kontakt	39
6.1.2. Analys - Skapa en relation/kontakt	41
6.2. ALLA BARN ÄR OLIKA	41
6.2.1. Resultat - Alla barn är olika	41
6.2.2. Analys - Alla barn är olika	42
6.3. UTIFRÅN BARNETS PERSPEKTIV	42
6.3.1. Resultat - Utifrån barnets perspektiv	42
6.3.2. Analys - Utifrån barnets perspektiv	43
6.4. LYSSNA MER ÄN PRATA	44
6.4.1. Resultat - Lyssna mer än prata	44
6.4.2. Analys - Lyssna mer än prata	45
6.5. NÄRHET, TRYGGHET & OMSORG	45
6.5.1. Resultat - Närhet, trygghet & omsorg	45
6.5.2. Analys - Närhet, trygghet & omsorg	47
6.6. SVARA PÅ BARNETS FRÅGOR/INFORMERA	47
6.6.1. Resultat - Svara på barnets frågor/informera	47
6.6.2. Analys - Svara på barnets frågor/informera	48

6.7. SORGEREAKTIONER	48
6.7.1. Resultat - Sorgereaktioner	48
6.7.2. Analys - Sorgereaktioner	49
6.8. UNDERLÄTTNING AV SORGEARBETET	49
6.8.1. Resultat - Underlättning av sorgearbetet	49
6.8.2. Analys - Underlättning av sorgearbetet	51
6.9. BEARBETNING AV SORG	52
6.9.1. Resultat - Bearbetning av sorg	52
6.9.2. Analys - Bearbetning av sorg	52
6.10. EN DEL AV LIVET	53
6.10.1. Resultat - En del av livet	53
6.10.2. Analys - En del av livet	54
8. DISKUSSION	55
8.1. Förslag till fortsatt forskning	56
8.2. Avslutning	56
9. REFERENSER	57
9.1. Tryckta källor	57
9.2. Internetkällor	58
<i>Bilaga 1 – Informationsbrev</i>	59
<i>Bilaga 2 – Intervjuguide</i>	60

Ett stort tack

Till alla ni kuratorer som har ställt upp i min studie och gett mig sådant rikt material att arbeta med, och för ett givande möte. Ett stort tack även till min handledare, Svante, som har handlett mig genom resans gång och fungerat som ett viktigt bollplank och berikat mig med väldigt nyttiga tankar som endast lett till något positivt.

Tack även till min familj, mina vänner och min sambo som har orkat med all er försummade tid och stöttat mig, trots mitt ständiga tjatande om skolarbetet.

Ni är guld värda!

1. INLEDNING

Varje år förlorar 3000 barn en förälder, och enligt nyhetsprogrammet Rapport (22 mars, 2011) på SVT påverkar dessa djupa känslomässiga sår hälsotillståndet på lång sikt. Därför är det viktigt att barn får bearbeta sorgen så fort, och så mycket som möjligt. För att hjälpa barnen göra detta är det viktigt att vi vuxna finns där och bemöter dessa barn. Självklart är alla barn olika och alla bearbetar sorgen på olika sätt. Hur hjälper man barnen utan att stjälpa dem? Vad är viktigt att tänka på när man som professionell möter barn i sorg?

Sorgen uttrycker sig olika och alla hittar sitt egna sätt att hantera sorgen och ta sig vidare i livet. Sorg kan uppkomma på olika sätt och utifrån olika situationer, men den sorg jag kommer att fokusera på i denna studie är sorgen efter att ha förlorat någon närstående. Döden är något som man inte kan påverka, vilket i många fall gör att situationen känns ännu mer hopplös. Hur klarar man egentligen att gå vidare när någon närstående försvunnit ur ens liv?

Brisrapporten (2011) visar att nästan 20 % av de barn som tar kontakt med BRIS har problem med familjen, och att nästan 10 % av barnen som tar kontakt med BRIS vill prata med en vuxen om sin sorg. Min tanke är att 10 % av alla barn som kontaktar BRIS, kanske kontaktar dem på grund av att de behöver någon att prata med om deras sorg och att de inte har den möjligheten hemma eller i skolan. Vad kan man göra för att fånga upp dessa barn och ge dem den hjälp de behöver, innan det har gått för långt? Barn ska inte behöva kontakta BRIS för att få någon vuxen att prata med, alla barn borde ha någon som lägger märke till dem och hur de mår.

Vem är det då som hjälper dessa barn? Föräldern/Föräldrarna kanske har nog med sin sorg och inte orkar med att hjälpa barnet igenom deras sorg. Vanligtvis finns det förhoppningsvis kuratorer till hands på skolor, som barnen kan vända sig till, och kanske till och med bli erbjudna hjälp utav. Hjälper inte detta erbjudande kanske det är hos psykologerna på barn- och ungdomspsykiatri som barnen ska få sin hjälp, antingen om familjen söker den hjälpen eller om kuratorn skickar en remiss dit. Ansvar ligger på de vuxna runt omkring barnet, oavsett om det anses som föräldrar, släkt, lärare eller skolkurator bör någon kunna se barnet och erbjuda barnet hjälp, eller hjälpa barnen att få hjälp.

Utifrån detta blev jag intresserad av vad det finns för forskning gällande hur man bör bemöta barn i sorg, och hur man bör förhålla sig i dessa situationer. Forskningen inom detta var svår att få tag i och då det som sagt var är väldigt olika från person till person och från olika

situationer kan jag tänka mig att det är väldigt svårt att forska inom ett sådant ämne som är så individuellt och beroende på situationer. Den enes situation och tankar är inte den andras lik.

Det jag vill undersöka är då hur man bemöter barn i sorg. Vilka är det då som ska bemöta dessa barn? I min studie har jag valt att fokusera på skolkuratorer och hur deras arbete med barn i sorg fungerar. Eftersom jag utifrån forskningen inte fått något svar på hur man samtalar med barn i sorg är det även en intressant del i studien, då den främsta forskning som har kommit fram i sökandet inom detta ämne är om samtal med barn allmänt, eller endast om barns sorg. Därför vore det intressant att se hur kuratorer gör fusionen mellan dessa två områden, samtal med barn och barn i sorg.

Problemformuleringen för studien blir då att undersöka hur skolkuratorer bemöter barn i sorg, hur de går tillväga, om de använder några metoder och i sådana fall vad de använder sig av för metoder i mötet med barnet. Då det inte finns någon överflödig forskning om detta och inte något evidensbaserat om hur man som kurator bör göra ser jag det som väldigt intressant att se hur kuratorerna gör och hur de har fått till sig den kunskapen. Då jag som blivande socionom ser detta yrke som intressant och varierande vore det därför givande att se hur det är att arbeta som kurator och hur de tacklar olika sorters problem, på olika sätt.

1.1. SYFTE

Syftet med denna studie är att undersöka hur kuratorer möter barn i sorg, och hur de förhåller sig i samtalet med ett barn i sorg. Hur kuratorerna går tillväga för att underlätta barnens sorg och vad de gör för att hjälpa barnen att bearbeta och gå vidare i livet.

1.2. FRÅGESTÄLLNINGAR

- Hur arbetar kuratorer med barn för att underlätta barnets sorg?
- Hur förhåller sig kuratorer i samtalet med ett barn i sorg?
- Hur hjälper kuratorer barn att bearbeta sin sorg för att barnet skall kunna gå vidare i livet?

1.3. CENTRALA BEGREPP

Barn – Definieras i Nationalencyklopedin (1990) som en människa i skedet mellan födsel och vuxen ålder. Barnet skiljer sig från en vuxen genom att det hela tiden genomgår tillväxt och utveckling. Barnets ålder delas upp i 7 olika perioder, nyföddhetsperioden, spädbarnsåldern, småbarnsålder, lekålder, skolålder, pubertet och adolescensen. (Nationalencyklopedin 1990, s 286).

Ungdom – En människa i skedet mellan sen skolålder och adolescensen. Kan enligt beskrivning ovan även räknas som barn.

Barnperspektiv – Förklaras i Socialtjänstens grunder (2004) som att vuxna ser barnet och lyssnar till det. De vuxna strävar efter att förstå barnet och respekterar det som en individ med egna rättigheter och uppfattningar (Melin 2004, s 26).

Relation – En relation är enligt Nationalencyklopedin (1994) något som råder mellan två eller flera objekt (Nationalencyklopedin 1994, s 484). Att ha en koppling till någon eller något som exempelvis släkt eller elev och kurator.

Samtal – Samtal definieras i Nationalencyklopedins ordbok (1996) som ett muntligt utbyte av synpunkter eller upplysningar. Samtal kan även vara en konversation med visst terapeutiskt syfte som exempelvis samtalsbehandling och samtalsterapi.

Sorg – Enligt Nationalencyklopedin (www.ne.se, A) definieras sorg som en stark nedstämdhet och förtvivlan. Denna nedstämdhet och förtvivlan är en reaktion på förlust av

någon som stått en nära, exempelvis en familjemedlem eller vän. Det kan även vara en reaktion på förlust av exempelvis en kär ägodel. Vidare definierar Nationalencyklopedin (1995) sorg som en form av traumatisk kris som kan urskiljas i *fyra olika faser*, chock-, reaktions-, bearbetnings- och nyorienteringsfasen. Normal sorg kräver oftast ingen behandling, utan endast stöd i sorgearbetet. Sorgearbetet är den fasen då sorgen bearbetas. En fysisk smärta kan kännas i olika kroppsdelar och dessa smärtor kommer oftast i vågor. Sorg innebär även en stigmatisering genom att omgivningen behandlar en som sörjande. Stigmatiseringen präglas av en blandning mellan osäkerhet, avståndstagande och medlidande från omgivningen, de tvekar ofta mellan att söka kontakt och att låta den sörjande vara ifred (s 75).

Svenska Institutet för Sorgbearbetning (2007) beskriver sorg som en normal och naturlig känslomässig reaktion på en förändring av ett välkänt livsmönster. Det beskrivs att sorg kan vara en reaktion på så mycket annat än dödsfall, det kan även vara en reaktion på separationer, flytt, husdjurs död och förlust av tillit och trygghet.

Kurator – En kurator ger råd och hjälp i psykosociala frågor. Vanligtvis en socialarbetare med en utbildning som socionom. En kurator arbetar vanligtvis främst vid skolor, sjukhus eller rådgivningsbyråer (www.ne.se, B).

2. BAKGRUND

Under detta kapitel kommer sorg att presenteras i form av olika sorgereaktioner och påverkan av sorgearbetet. Samtal med barn kommer även att presenteras i form av olika sorters samtal samt vad man bör tänka på i samtal med barn.

2.1. SORG

2.1.1. Sorgereaktioner i olika åldrar

Det värsta som kan hända vid ett dödsfall är om ett barn blir tyst. Tyst om vad som har hänt, tyst om vem som har dött och tyst om hur barnet och alla andra runt omkring känner sig. Barn behöver stöd och hjälp från vuxna att uttrycka sina frågor, få svar och att bli lyssnad på (Barnperspektivet 2011-04-08, s 1).

För barn i förskoleåldern, ungefär 4-7 år, kan det vara svårt att förstå att den döde är borta för alltid. Det ställs därför många frågor om när denne kommer tillbaka, och dessa frågor är ständigt återkommande. Det kan även förekomma magiska tankar om döden, och barnet kan ha svårt att skilja på fantasi och verklighet (Barnperspektivet 2011-04-08, s 2). Barn i denna ålder har svårt att skilja på sjukdom och död samt sömn och död. Ibland kan barnet tro att det är dem som orsakat personens död och detta kan leda till skuld känslor och självanklagelser (Karlsson 1977, s 30). När barnet börjar förstå vad döden innebär, ser de döden som spöken eller skelett som en hotande bild. Det är något yttre, osynligt som är döden och som man måste akta sig för om man inte ska bli ”tagen” (Cullberg 2006, s 55). Under dessa år börjar barnet få en biologisk förståelse av döden, i den meningen att kroppen och organen har ett syfte, och om de inte fungerar kan man inte längre leva vidare. I förskoleåldern är barnet beroende av hjälp av någon annan person än en själv för att komma i balans igen efter dödsfallet. I denna ålder är barn sårbara för separationer och vid dödsfall drabbas barnet då extra hårt. Denna ålder är den vanligaste åldern för barn att sluta sig och dra sig undan för omgivningen och det är även vanligt att barnet blir rädd för okända människor (Dyregrov 2007, s 13-14, 53).

När barnen kommer upp i skolåldern, ungefär 7-12 år, börjar barnen mer och mer förstå vad döden innebär, samt att den är oåterkallelig. I denna ålder kan barnet inte längre fantisera om att den döde kommer tillbaka. Barnet kan bli ängsligt, ha sömnsvårigheter och oron för att fler dödsfall ska inträffa bli väldigt påtaglig. I denna ålder börjar barnet förstå att deras förälder inte kan skydda dem mot allt, och inte heller mot döden. Detta kan göra att barnet känner en

maktlöshet och en stark oro (Barnperspektivet 2011-04-08, s 2). Detta kan leda till en stor ångest, men som vanligtvis förnekas, förnekelsen i sin tur är ett försvar mot smärtsamma och obehagliga sorgkänslor. Samtidigt som detta sker finns det innerst inne en kunskap om vad det är som egentligen har hänt. Detta gör att barnet blir splittrat, i en förnekande och en erkännande del av sig själv. De sorgkänslor som dyker upp kan då istället omvandlas till andra reaktioner som exempelvis protestbeteende, sökande och krav på att den döde ska komma tillbaka kan ibland uppstå (Karlsson 1977, s 31). I denna ålder behöver barnet oftast konkreta saker som hjälp i sitt sorgearbete, exempelvis bilder och gravstenen. I denna ålder ser de att dem inte är i centrum av allt som sker, och har en förmåga att visa medkänsla med både familj och vänner. I det senare skedet av denna period är barnet ofta väldigt upptaget av orättvisan av det som hänt, som exempelvis varför onda saker händer goda människor (Dyregrov 2007, s 14-15).

I tonåren visas inte alltid så stora reaktioner. Detta därför att barnet är i en fas där de ska frigöra sig från föräldern och samtidigt har väldigt mycket att tänka på gällande sig själv och vad som händer runt omkring. Detta kan göra att barnet omedvetet känner att de har så mycket med sig själv och stort tryck på sig med puberteten och att hitta sin identitet, att det helt enkelt inte finns plats för att orka med sorgen också. Vad som kan hända är att barnet kan bli ledsen, grubblande och inåtvänd eller det motsatta och leva ett vilt uteliv för att lätta på trycket. Det finns även vissa som tar på sig ett stort vuxenansvar för att ta hand om resten i familjen (Barnperspektivet 2011-04-08, s 2; Karlsson 1977, s 46-47). Tonåringen utvecklar under puberteten nya funktioner och nya känslor. Tänkandet utvecklas vilket gör att tonåringen verkligen förstår den långsiktiga innebörden av ett dödsfall. Under denna period i livet betyder vänskapsrelationer mer än vad de gjort tidigare och sorgereaktioner kan vara ett yttre beteende och konflikter med omgivningen (Dyregrov 2007, s 54-55).

2.1.2. Vanliga sorgereaktioner

Några av de vanligaste reaktioner på sorg hos barn kan vara glorifiering, aggressivitet, skuldkänslor, identifiering, ångest, skolsvårigheter, kroppssmärter, starka minnen, längtan och saknad.

Glorifiering

Barnet kan ibland glorifiera minnet av den döde personen, och ibland kan de även utveckla en egen fantasivärld där den döde fortfarande lever kvar. Då barnet har stor längtan efter den

döde är det inte ovanligt att de fantiserar om att den döde skall komma tillbaka. På grund av detta avskiljs de negativa och tveksamma känslorna i förhållande till den döde och endast positiva och fina känslor finns kvar (Karlsson 1977, s 32).

Aggressivitet

Efter ett dödsfall uppkommer oftast aggressioner hos barn och dessa kan riktas mot personer i barnets omgivning, och dessa personer anklagas sedan i sin tur för att ha orsakat barnets förlust. På grund av en besvikelse som barnet känner inför att det har blivit övergivet av den döde personen uppkommer oftast aggressioner mot den döde, men dessa ses som förbjudna att känna och förträngs då och förskjuts till det egna jaget (Karlsson, 1977, s 33).

Skuldkänslor

Genom att barnet har aggressioner mot den döde för den besvikelsen att denne har lämnat barnet uppkommer även skuldkänslor för att barnet känner dessa aggressioner. Dessa skuldkänslor förstärks vanligtvis när omgivningen visar mistycke till barnets uttryck för ilska och besvikelse (Karlsson 1977, s 41). Ibland kan barnet även känna sig skyldig till personens bortgång och klandra sig själv för de gånger de betett sig illa mot, eller tänkt elaka tankar om denne person. Ibland kan dessa tankar även leda till att barnet tror att det är dem som har orsakat dödsfallet och detta leder till intensiva skuldkänslor (Karlsson 1977, s 41; Ellneby & Von Hilgers 2010, s 155).

Identifiering

Identifiering kan fungera som en del i bearbetningen av sorgearbetet. Det kan vara att barnet tar fasta på en positiv egenskap hos den förlorade personen och utvecklar sedan den till sin egen. På så sätt hjälper identifieringen barnet att komma ihåg den döde och bidrar till en överföring av tillgivenhet från den döde personen till en ny, ersättande person. Identifiering är dock inte alltid positiv, utan det kan även hindra barnet i deras utveckling och även öka barnets ångest för själva döden. Det kan även leda till att barnet har svårt att skilja på levande och dött. Väljer barnet att identifiera sig med exempelvis en sjukdom, om det var orsaken till den förlorade personens död, kan det vara ett tecken på att barnet tror att även de ska dö (Karlsson 1977, s 43-44). En annan reaktion kan vara att barnet tar något av den dödes ägodelar och leker med dem eller använder några av den dödes klädesplagg. Genom detta fungerar ägodelarna som en brygga mellan vad som hänt och vad som kommer att hända,

samt fungerar som en del i sorgearbetet (Karlsson 1977, s 43-44; Ellneby & Von Hilgers 2010, s 155).

Ångest

När någon närstående dör försvinner även tryggheten i tillvaron. Om ett barn har förlorat den ena föräldern får de oftast en väldig ångest över att det även ska hända den andra föräldern något. Ångesten för detta är oftast större än för att det ska hända dem själva något. Den ångest, och rädsla, som barnet känner kan visa sig på olika sätt. Barnet kan bli väldigt klängigt och krävande, reagera kraftigt på separationer, mycket frågor och kommentarer som visar att de fruktar att det ska hända den överlevande föräldern något, det kan även visa sig i att en fruktan för att själv dö visar sig och barnet blir hela tiden vaksamt för att nya saker skall hända (Dyregrov 2007, s 17-19; Dyregrov & Raundalen 1995, s 17).

Skolsvårigheter

Efter att ett barn har blivit drabbat av ett dramatiskt eller plötsligt dödsfall kan barnet få en förhöjd beredskap. De är hela tiden på sin vakt för att något nytt ska hända, plötsliga ljud och synintryck eller andra oväntade händelser i omgivningen gör att barnet kan rycka till och reagera starkt. Denna beredskap kan leda till huvudvärk och muskelsmärter, och detta leder nästan alltid till sämre koncentration och svårigheter att minnas saker (Dyregrov 2007, s 19). Oron kan även vara stark för de som är hemma och detta kan leda till att det är svårt att koncentrera sig på skolarbetet då de hela tiden tänker att något kan ha hänt någon närstående där hemma. Ledsenhet och sorg ger även ett segare tankesätt och mindre energi (Dyregrov 2007, s 28-29; Dyregrov & Raundalen 1995, s 21-22).

Kroppssmärter

Vanliga kroppsliga åkommor för barn i sorg är muskelsmärter, huvudvärk och störningar i mag- och tarmfunktionen. Ibland kan även barnet sätta sina smärter i direkt samband med dödsfallet, exempelvis om ett barn får feber och säger att det är för att de saknar pappa så mycket. Ibland kan även liknande symptom framträda som liknar de som den döde haft om de dog på grund av en sjukdom, detta i sin tur kan leda till stor ångest bland de övriga familjemedlemmarna (Dyregrov 2007, s 29).

Minnen

Om barnet varit med vid dödsfallet eller varit den som hittade den döde kan denna händelse spelas upp om och om igen i huvudet på barnet som en inre film. Ljud och lukt kan vara minnen som finns med länge och kan ibland vara mycket plågsamma. Minnen kan framkallas av saker som direkt eller indirekt påminner om det hemska som hänt. Minnena är oftast starkast på kvällen och är oftast en orsak till att barn har insomningssvårigheter och även sömnrubbingar i form av mardrömmar. För att hålla borta dessa tankar ägnar sig barn ofta åt många aktiviteter av alla dess slag (Dyregrov 2007, s 20; Dyregrov & Raundalen 1995, s 17-18).

Längtan och saknad

Längtan och saknad kan yttra sig på många olika sätt. Vissa barn gråter mycket och är även helt otröstliga ibland. Barnet kan även dra sig undan och isolera sig. Saknaden efter den döde märks i allt, den dagliga tryggheten, trivseln och samvaron med den bortgångne. Dessa känslor av saknad och ledsenhet blir ibland extra påtagliga, som exempelvis om barnen själva ser barn som är glada tillsammans med båda sina föräldrar (Dyregrov 2007, s 21).

2.1.3. Påverkan av sorgearbetet

När ett barn förlorar någon närstående är det extra känsligt mot yttre omställningar. Dessa kan påverka barnets sorgearbete allvarligt i och med att de yttre omställningarna kan förstärka de påfrestningar som barnet redan upplever i och med dödsfallet. För att barnet skall kunna bearbeta sorgen i samband med en förlust är det viktigt att barnet känner en trygghet och kan vistas i en miljö som de är vana vid, med människor de är vana att umgås med. Det är även viktigt att vanliga och invanda rutiner fungerar så bra som möjligt för att på så sätt underlätta att sorgearbetet sätter igång (Karlsson 1977, s 52).

Genom att närstående vuxna talar om döden, svarar på barnets frågor omkring döden och ”tillåter” barnet att prata om döden kan de underlätta barnets sorgearbete genom att barnet då har svar på sina frågor och kan då istället fokusera på att bearbeta sorgen istället för att söka svar om vad döden innebär. Om barnet har en förmåga att uttrycka känslor som smärta, ilska, ledsenhet och besvikelse bland annat kan detta göra att barnet ”lättare” kan gå igenom ett sorgearbete. Barn kan ibland lära sig av samhället och genom uppfostran att det är fult att visa sina känslor och tolkar det som att känslorna ska undertryckas. Oftast visar inte vuxna sina känslor vid en hemsk händelse, och barnen i sin tur har många starka känslor inom sig men

eftersom vuxna inte visar några känslor kan barnet få den uppfattningen att det inte är okej att visa vad de känner. Genom att vuxna uttrycker sina känslor kan de underlätta barnets känslomässiga utveckling och förståelse för olika händelser (Karlsson 1977, s 54-55).

Ellneby & Von Hilgers (2010) skriver att det inte finns något sätt att skydda barn från sorg, och att det är bättre att ge dem sanningen istället för lögnen om det som har hänt. I samband med förändringar behöver barn tid att ställa om sig, och det är viktigt att ge dem den tid det tar för dem att göra dessa inre omställningar också. Genom att barnet själv lär sig att sörja och får hjälp att sörja får de en trygghet i sörjandet och känner i och med detta att det även är tillåtet (s 143, 154). Något som sägs vara avgörande för barnets sorgearbete är om någon så fort som möjligt kan agera som ersättare för den förlorade personen. Barn har lättare än vuxna för att skapa nya kontakter och kan göra detta ganska snart efter ett dödsfall medan vuxna behöver en tids sorgearbete innan de kan gå in i nya relationer. När det gäller att hitta en ”ersättare” är det lättare för barn om någon närstående tas ifrån dem snabbt för då kan de förflytta sina positiva känslor de hade för den personen till en ersättare om det finns någon sådan tillgänglig (Karlsson 1977, s 58-59). Det är lätt att vuxna tänker att någon annan fångar upp barnet, därför är det viktigt att någon närstående verkligen tar det ansvaret och tar hand om barnet. Händelser blir mindre traumatiska om barnet får möjlighet att vara tillsammans med någon som kan behålla lugnet genom att lyssna, prata och utstråla en känsla av trygghet (Ellneby & Von Hilgers 2010, s 144-145). Om denna möjlighet finns kan barnets sorgearbete underlättas och stödjas, och detta underlättar extra mycket om barnet har förlorat någon av deras föräldrar. Även att det finns en ersättande person att tillgå, återstår fortfarande sorgearbetet och detta måste barnet själv genomgå. Men det kan underlätta att ha en stödjande person till hands. Detta är svårt i Sveriges kultur och sätt att leva. När ett barn förlorar en förälder i en kärnfamilj finns det inte så många möjligheter till att snabbt hitta en vuxen ersättare. Medan det i exempelvis storfamiljer och flergenerationsfamiljer ges större möjlighet till detta och det finns fler äldre närstående som barnet redan känner och som kan gå in i den döde personens ställe (Karlsson 1977, s 58-59).

2.2. SAMTAL MED BARN

Enligt barnombudsmannen (2004) kan ett samtal ske med alla barn, även en fyraåring kan ge en detaljerad beskrivning av en händelse. De har större möjlighet att berätta utifrån sitt perspektiv om kuratorn använder en bra samtalsmetod och en god samtals teknik (s 4-5).

2.2.1. Olika sorters samtal

Hur en vuxen ska förhålla sig i ett samtal och vilken samtalsmetod som ska användas beror på vilket sorts samtal som ska genomföras och vad samtalet har för syfte. Det finns exempelvis stödjande samtal och bearbetande samtal.

Stödjande samtal

I stödjande samtal utgår den vuxna från barnets perspektiv och som vuxen stå på barnets sida. Det gäller att förstå barnets sociala och psykologiska situation och ha ett terapeutiskt och stödjande förhållningssätt (Barnombudsmannen 2004, s 5). Huvudsyftet med stödjande samtal är att ge barnet större trygghet i en situation som är krävande eller påfrestande för barnet. Det kan exempelvis vara uppföljningssamtal, informationsgivande samtal eller samtal som är motiverande. Stödjande samtal ska förbereda, stödja och bekräfta barnets förståelse och ge extra utrymme för barnets reaktion. Stödjande samtal är knutna till konkreta händelser, här och nu. Dessa samtal ska hållas av vuxna som står nära barnet, för att barnet hela tiden ska känna att det finns vuxna som delar och respekterar deras upplevelser. Det krävs ett initiativtagande från de närstående vuxna, som ofta faller bort då de flesta förväntar sig att någon annan tar det initiativet. Stödjande samtal ska ge bekräftande, giltigförklarande och normaliserande svar på barnets reaktioner och upplevelser. Fokuseringen i samtalet ligger på barnets upplevelse, och att bekräfta situationen genom att bekräfta barnets tankar och känslor (Øvreeide 2001, s 141-142).

Bearbetande samtal

I bearbetande samtal är målet att förändra, vidga och påverka barnets förståelse och emotionella upplevelser. Detta utöver att bekräfta och giltigförklara barnets upplevelser. I bearbetande samtal knyter kuratorn barnets erfarenheter tillsammans med händelser och processer som barnet har gått igenom. I bearbetande samtal är målet att de erfarenheter som barnet har blivit påtvingat eller kommer att bli tvunget att leva med, ska bli erfarenheter som de kan leva med utan att det hindrar deras utveckling och anknytningar. Ibland kan det vara svårt att skilja på bearbetande och stödjande samtal, skillnaden är att fokusen i bearbetande samtal är på den mer långsiktiga hanteringen hos barn gällande deras erfarenheter. Motivet är att kuratorn vill vidga barnets förståelse av deras erfarenheter, och detta hela tiden med fokus på hur barnet förstår och upplever situationen (Øvreeide 2001, s 143). Bearbetande samtal

bygger oftast mycket på den vuxna har barnets tillit, förtroende och en etablering av närhet (Øvreeide 2001, s 146).

2.2.2. Barns tillgång till språket

Barns tillgång till att uttrycka sig språkligt i samtal varierar mycket. Den kognitiva och språkliga utvecklingen påverkas av många olika förhållanden, främst det sociala sammanhanget och involvering av vuxna i sina erfarenheter. Karaktären och vilken grad av involvering påverkar vilket språkligt system barnet har tillgång till för sina erfarenheter, det vill säga att barnets omvårdnadsförutsättningar och erfarenheter som skapar starka känslor påverkar barnets möjligheter att uttrycka dessa språkligt (Øvreeide 2001, s 102).

Det språkliga är bara en del utav dialogen, vi människor kan uttrycka emotionell förståelse utan att använda ord. Ju äldre barnet blir desto mer anpassade och beroende blir verbala och icke-verbala uttryckssätt av varandra. Språket har dock en avgörande formande inverkan på människor tänkande, känslor och organisering som sociala individer (Øvreeide 2001, s 103).

Redan när barn är i tvåårsåldern blir språket ett viktigt verktyg för att både få uppmärksamhet men även för att kunna uttrycka sina egna erfarenheter och upplevelser. För att uttrycka dessa är språket en viktig del, även att de använder sig utav lek och kroppsspråk som komplement också. Språket är den viktigaste delen, det knyter samman människors erfarenhetsvärld och skickligheten för detta avgör graden av gemenskap. När människor upplever mentala och själsliga svårigheter är oftast en del i problemet att de saknar ord för hur de mår eller att de inte kan sätta ord på den erfarenhet som ligger till grund för att de känner så som de gör (Øvreeide 2001, s 104).

2.2.3. Att tänka på i samtal med barn

I samtal med barn finns det mycket att tänka på för att barnet skall känna sig tryggt, få så bra relation som möjligt och för att få ett så ”bra” samtal som möjligt. Några utav dessa saker att tänka på kommer att presenteras nedan.

Det är viktigt att anpassa samtalstillfället efter barnets livssituation så de inte behöver stå över något roligt som de ska göra, vilket i sådana fall skulle kunna påverka motivationen. Om den vuxna träffar barnet för första gången kan det även vara viktigt att ta reda på vissa saker i förväg som kan påverka samtalet, som exempelvis modersmål, uttal av barnets namn, eventuella funktionshinder och andra viktiga omständigheter (Barnombudsmannen 2004, s 7).

I samtal med barn är det viktigt att miljön är trygg och att barnet inte känner sig i fara. Det är även viktigt att telefonen inte ringer, eller personer som kommer in i rummet under samtalet. För att barnet inte ska tappa fokus på samtalet bör det heller inte finnas så mycket intressanta saker som distraherar barnet. Något som bör tänkas på är att inte använda svåra ord i samtalet med barnet, om det finns ord som används ofta bör kuratorn sätta sig ner och komma på ord med samma innebörd men som är lättare för barnet att förstå (Barnombudsmannen 2004, s 7, 15).

I samtal är det även viktigt att undvika kroppskontakt med barnet, det kan ha varit med om överfall eller liknande, och i sådana fall kan beröring göra mer skada än nytta. Kuratorn bör därför låta barnet själv avgöra huruvida de exempelvis vill sitta i knät eller inte (Barnombudsmannen 2004, s 10, 17).

Innan den vuxna börjar samtala om det som är syftet med samtalet är det viktigt att skapa en kontakt med barnet. Genom att kuratorn låter barnet vänja sig vid att det är barnet och kuratorn som pratar med varandra och att det är barnet som ska berätta kan man börja med att ställa neutrala frågor som exempelvis vad de gillar att göra på fritiden osv. (Barnombudsmannen 2004, s 10). När kuratorn lyssnar på barnet måste denne vilja ta in barnets perspektiv och försöka förstå hur de upplever situationen. Det är därför viktigt att vara koncentrerad och att lyssna noga, visa barnet att de är intresserade av det barnet berättar och lyssna mer än prata samtidigt som det är viktigt att ha tålmod att låta barnet berätta och ta pauser för att fundera utan att kuratorn börjar prata. För att barnet ska berätta fritt kan kuratorn använda sig utav öppna frågor vilket leder till ett lite längre svar, än om det används frågor som går att svara ja och nej på (Barnombudsmannen 2004, s 12-15).

Alla barn är olika och kuratorn måste vara medveten om detta, och barn beter sig på olika sätt beroende på deras referenser och därför kan inte deras beteende tolkas utifrån vissa preferenser. Barn har även olika språkutveckling och om barnet svarar ”jag vet inte” ganska ofta kan det bero på att de inte vet hur de ska förklara det i ord och behöver inte alltid betyda att de inte vet svaret på frågan. Om ett barn har en språklig förmåga och förmåga att delta aktivt i ett samtal men ändå inte berättar har de oftast sina skäl till detta. Det kan vara att de känner sig obekväma i situationen, är blyga, skyddar någon eller har dåliga erfarenheter av att tala med en vuxen från tidigare. Det viktigaste är att den vuxna respekterar barnets skäl och kanske träffas en andra gång och försöker då istället, det kan ju vara så att barnet inte känner för att prata, just den dagen (Barnombudsmannen 2004, s 17-19).

Innan man skiljs kan det vara bra att prata om något neutralt ämne, ungefär som i inledningen av samtalet. Det kan exempelvis vara vad barnet ska göra efter samtalet, eller i helgen (Barnombudsmannen 2004, s 19).

2.3. CENTRALA PUNKTER

Nedan presenteras centrala punkter gällande begreppet sorg samt samtal med barn. Dessa olika punkter kommer sedan att vara grunden för vilken resultatet presenteras. Resultatet kommer att presenteras utifrån dessa punkter, med start på samtal med barn och sedan gällande sorgen. Anledningen till att det står i omvänd ordning i detta skede är att sorgen presenterades först och därför kommer de centrala punkterna gällande sorgen också först.

2.3.1. Centrala punkter gällande sorg

- Närhet, trygghet, omsorg
- Svara på barnets frågor, ge information
- Sorgereaktioner
- Underlättning av sorgearbetet
- Bearbetning av sorg
- En del av livet, lära sig att hantera det

2.3.2. Centrala punkter gällande samtal med barn

- Skapa en relation/kontakt
- Alla barn är olika
- Utifrån barnets perspektiv
- Lyssna mer än prata

3. METOD & MATERIAL

I följande text beskrivs vilken metod som använts för undersökningen, vilket urval som gjorts och tillvägagångssättet genom undersökningens gång. Etiska aspekter har tagits upp då det är av stor vikt när man gör en studie med människor involverade. Materialet diskuteras även, samt trovärdighet, tillförlitlighet, förhållningssätt i studien och i texten är även styrkor och svagheter gällande metoden för den aktuella studien behandlade.

3.1. Intervju

I detta stycke kommer metoden att presenteras utifrån varför just intervjuer valdes, vad som är viktigt att tänka på i intervjuer samt hur de går till.

Varför intervjuer?

Från början av arbetet med undersökningen var det tänkt att den skulle baseras enbart på litteratur. Men då sökningen efter litteraturen började märktes det ganska snabbt att det inte fanns så mycket litteratur att tillgå inom ämnet. Då det fanns lite relevant forskning gällande ämnet för studien valdes istället att göra intervjuer. Syftet blev även för att kartlägga vilken erfarenhet kuratorer har av att möta barn i sorg, vad som uppfattas vara viktigt att tänka på i mötet med barnen och dessa känslor. Genom att undersöka detta studeras även ämnet på djupet, vilket är svårt att göra med exempelvis ett frågeformulär. Samtidigt finns en tanke att tillföra forskningen något, då det verkar vara ett ämne som ännu inte forskats speciellt mycket om. Som Denscombe (2009) skriver är intervjuer en lämplig metod att använda när forskaren skall undersöka saker som människors åsikter, tankar, känslor och erfarenheter. Detta därför att det behövs göras en undersökning mer på djupet (Denscombe 2009, s 232-233). Det som är positivt gällande användandet av intervjuer är att forskaren får fram vad informanterna tycker är det mest centrala, och en utveckling av detta. Genom att det handlar om vad just den aktuella informanten har för värderingar och åsikter är intervjuer även väldigt flexibelt genom att forskaren kan följa upp med frågor och gå vidare i olika områden beroende på vad som är centralt för just den aktuella personen och deras intervju (Denscombe 2009, s 267-268).

Vad är intervju?

Intervjuer kan ses som att föra en konversation. Skillnaden är dock att intervjuer består av antaganden och förkunskaper om situationen som en vanlig konversation oftast inte innehåller. För att någon ska delta i en forskningsintervju krävs det ett informerat samtycke,

delvis för att informanten ska ge sitt samtycke till att delta samt att det är viktigt för forskaren utifrån forskningsetiken. En intervju är bäst lämpad i en kvalitativ studie, och passar bra när forskaren vill få kännedom om saker som människors åsikter, uppfattningar, erfarenheter och känslor. Avgörande för att välja intervju som metod kan även vara om forskaren har känsliga frågor som ska ställas, på så sätt kan det vara en trygghet för informanten att kunna diskutera personliga frågor på ett ärligt och öppet sätt (Denscombe 2009, s 231-233; Sjöberg 2008, s 33).

Intervjuns utförande

Det finns olika sorters intervjuer, de vanligaste är strukturerad, semi-strukturerad och ostrukturerad intervju. Strukturerad intervju fungerar mer som ett frågeformulär, med fasta frågor och olika svarsalternativ, fast frågorna ställs ansikte mot ansikte. Den intervjuform som används i denna studie är semi-strukturerad. När en intervju är semi-strukturerad innebär det att intervjuaren har färdiga ämnen som ska tas upp, samt frågor som ska besvaras. Skillnaden mellan strukturerad och semi-strukturerad intervju är att intervjuaren i en semi-strukturerad intervju är mer flexibel med frågornas ordningsföljd och låter informanten tala mer utförligt om de ämnen som intervjuaren tar upp. Intervjuaren är även flexibel i hur lång tid varje fråga tar, exakt ordföljd och hur mycket fokus som läggs på varje ämne. I en semistrukturerad intervju är tanken att betoningen ligger på informanten för att utveckla sina tankar i svaren på frågorna. I en ostrukturerad intervju är betoningen på informantens svar och tankar ännu mer än vid en semistrukturerad intervju, intervjuarens roll i en ostrukturerad intervju är att ingripa så lite som möjligt (Denscombe 2009, s 233-235; Robson 2002, s 278).

För att inbjuda informanten till att tala så fritt som möjligt och för att utveckla sina svar består intervjun mestadels av öppna frågor. Med öppna frågor menas att informanten själv får bestämma vilken typ av svar denne ska ge, formulera det samt hur långt svaret är. Öppna frågor är vanliga att använda i intervjuer då de har flera fördelar, exempelvis att de är flexibla, man kan med hjälp av svaren gå mer på djupet, undvika eller reda ut missförstånd och med hjälp av öppna frågor kan man som forskare tydligare redogöra för vad informanten verkligen tycker, känner, eller vill. Informanterna får även uttrycka sig med sina egna ord vilket ibland kan kännas bättre än att välja ett redan formulerat alternativ. Nackdelar med öppna frågor kan vara att det kräver mer av informanten då fokus ligger på att de ska prata så mycket som möjligt samt att det är mer svåranalyserat för forskaren än om denne skulle använt fasta

frågor, som kan besvaras med ”ja” eller ”nej” (Robson 2002, s 275-276; Denscombe 2009, s 221).

Intervjufärdigheter

Intervjuarens uppgift i en intervju är att få informanten att prata öppet och fritt. Beteende, kroppsspråk och vad intervjuaren säger har stor påverkan på huruvida informanterna är villiga att samarbeta på detta sätt. Intervjuaren bör lyssna mer än prata, ställa tydliga frågor, undvika ledande frågor samt visa att de verkligen är intresserade av vad informanterna har att säga (Robson 2002, s 273-274). Det är även viktigt att intervjuaren är uppmärksam och inte tappar tråden samtidigt som det ska föras anteckningar, kontrollera att bandspelaren fungerar samt kontrollera tiden. En annan nödvändig färdighet intervjuaren bör ha är att vara lyhörd inför informantens känslor, både på grund av att det tillhör social artighet men även för att få ut så mycket som möjligt utav intervjun genom en förmåga att kunna leva sig in i informantens känslor och på så sätt locka fram den mest relevanta informationen för den aktuella studien. Intervjuaren bör inte vara rädd för tystnad, då det kan vara en välbehövlig stund för informanten att tänka efter för att sedan svara eller utveckla sina svar. Däremot måste intervjuaren känna av när denna måste driva på informanten för att komma framåt i intervjun. Genom att intervjuaren följer upp olika ämnen för att gå mer på djupet och även kontrollerar så de har förstått rätt får de förhoppningsvis den information som behövs till studien samt att den är i enighet med det informanten verkligen menar. Till sist är det viktigt att intervjuaren inte dömer, varken med tal eller med kroppsspråk (Denscombe 2009, s 253-254).

3.2. Urval

För att genomföra en intervjustudie bör forskaren göra ett urval om den studerande populationen är stor. Urvalet ska utgå från en population, och med urval menas en liten del av populationen. Förhoppningsvis ska det insamlade materialet från den valda urvalsgruppen kunna representera stora delar av populationen (Denscombe 2009, s 32).

Det finns två olika typer av urvalstekniker, sannolikhetsurval och icke-sannolikhetsurval. Urvalstekniken i denna studie kommer att bygga på ett så kallat icke-sannolikhetsurval. När ett icke-sannolikhetsurval används är enheterna i urvalet inte slumpmässigt valda, som är eftersträvanvärt i sannolikhetsurvalen. De huvudsakliga orsakerna till att välja icke-sannolikhetsurval är här att det inte anses möjligt att inkludera ett tillräckligt stort urval i studien och för lite information om populationen (Denscombe 2009, s 32, 36-37).

Den sorts icke-sannolikhetsurval som används är subjektivt urval, där urvalet för studien handplockas. Anledningen till detta är att forskaren redan har en viss förkännedom om människorna eller företeelsen som ska undersökas, och genom att handplocka urvalet finns en tanke med att dessa personer ska kunna ge den mest värdefulla data och genom detta fås ett informativt urval (Denscombe 2009, s 37-38). Då intervjuer väljs som metod att samla in data med till sin undersökning är det vanligtvis en studie som intresserar sig för människors meningsskapande aktiviteter. Genom detta urval intresserar sig forskaren *för förekomsten av olika sätt att tänka och se på världen, inte hur många som tänker på ett visst sätt* och hur många som ser på världen på samma sätt. Genom att inta ett argument finns det en tanke att tillföra forskningen empiriskt grundad kunskap, då området ännu är relativt outforskat kan detta vara ett bidrag till fortsatt forskning (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud 2004, s 185-186).

Urvalet i denna studie är begränsat till kuratorer som arbetar med barn i skolan, i åldern från förskoleklass till nionde klass. Anledningen till att det endast är fokuserat på just denna yrkesgrupp är med en tanke att kuratorerna troligtvis möter barnen där först, för att sedan eventuellt skicka det vidare till exempelvis socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri. Ytterligare en anledning till detta urval är med en tanke att kuratorns arbete inte är lika begränsat med lagar att förhålla sig till, som exempelvis inom socialtjänsten. Tanken är här att barnen kan prata mer fritt hos kuratorer och om kuratorerna sedan känner en oro över barnets hälsa kan de kanske i sin tur exempelvis skicka en remiss till barn- och ungdomspsykiatri för att ge barnet ytterligare stöd och hjälp.

3.3. Tillvägagångssätt

För att nå ut till de personer som skulle intervjuas skickades det ut ett informationsbrev (se bilaga 1) där det framgick vad som skulle göras, vad studiens syfte var samt vad intervjupersonerna har för rättigheter. Den information som stod i informationsbrevet utgick ifrån de forskningsetiska principerna som Vetenskapsrådet har gett ut (Vetenskapsrådet 2002). Förfrågan med informationsbrev skickades ut till 18 skolkuratorer i östra Sverige som arbetar med barn från förskoleklass till nionde klass, av dessa svarade fem kuratorer att de redan hade studenter inbokade under samma vecka för intervju, hade mycket arbete, eller hade ingen erfarenhet av att samtala med barn i sorg. Utav de 18 förfrågningar som skickats ut var det sju kuratorer som inte svarade alls, och sex kuratorer svarade att de var villiga och hade möjlighet att bli intervjuade och på så sätt delta i studien.

Efter att litteraturen hade lästs igenom gjordes utifrån denna en intervjuguide att använda sig utav i de kommande intervjuerna (se bilaga 2). Denna intervjuguide var uppdelad i teman, med allmänna frågor om kuratorernas yrke, att samtala med barn, och barn i sorg och hur dessa kan mötas och bli hjälpta. I slutet av intervjuguiden var frågor som om det gick bra att återkomma för komplettering, om de var intresserade av att se det färdiga resultatet samt tacka dem för deras medverkan.

Förberedelserna inför intervjuerna gjordes genom att läsa in sig på litteraturen för att på så sätt ha en viss kunskap i ämnet och med en tanke att få ut det mesta möjliga utav intervjuerna. Inför intervjuerna gjordes även övningsintervjuer på studiekamrater för att "känna" lite på frågorna och få en uppfattning om hur länge intervjuerna kan tänkas ta. Genom övningsintervjuerna gavs sedan tips på hur intervjuerna skulle kunna bli bättre eller genomföras för att troligtvis få fram det bästa möjliga resultatet.

Majoriteten av intervjuerna genomfördes under vecka 17 och en intervju genomfördes under vecka 18. Intervjuerna var från början beräknade att ta ca 45 minuter. De flesta intervjuer tog mellan 20-40 minuter. Innan varje intervju fick kuratorerna information om syftet med studien, frågan om det var okej att de spelades in och förklaring till varför det som intervjuare är bra att använda sig utav inspelning av intervjun, detta för att få med all fakta då det som ensam intervjuare kan vara lätt att missa något samt för att kunna gå tillbaka och lyssna om det skulle vara några oklarheter. Ingen utav kuratorerna hade problem med att intervjun spelades in, och en kurator hade även en praktikant med under intervjun som ibland kompletterade med vad denne upplevt gällande det kuratorn sade.

Många av kuratorerna var väl förberedda inför intervjun, och hade även tagit fram dokument och litteratur som tips eller komplement i det framtida arbetet med studien. Det gavs väl utvecklade svar på intervjufrågorna och mer information än vad som hade räknats med kunde fås ut av intervjuerna.

3.4. Bearbetning av data

Nackdelen med att använda sig utav intervjuer som metod är att det är tidskrävande. Dels för utförandet av intervjuerna, men främst i bearbetningen av data. Då frågeformulär i form av enkäter används har det mesta arbetet gjorts innan, medan användning utav intervjuer kräver att det mesta arbetet ligger efter att intervjuerna har gjorts. Genom att semistrukturerade

intervjuer har använts skapar de inte standardiserade svar, detta gör i sin tur att dataanalysen blir tidskrävande och svår att analysera (Denscombe 2006, s 268-269).

När materialet från intervjuerna har bearbetats har de först lyssnats på i och med att de spelades in med hjälp av en bandspelare, efter detta transkriberades varje intervju i takt med att de var genomförda. Robson (2002) skriver att beroende på vad man har fått fram i intervjuerna och om det fanns någon tanke med vad man ville få fram innan intervjuerna genomfördes, bör transkriberingen ligga på den nivån (Robson 2002, s 290). Då det fanns en tanke med att få fram hur kuratorerna arbetar med barn i sorg fanns det i denna studie inte direkt någon tanke om vad man ville ha fram för resultat ur intervjuerna, då syftet var att undersöka vad kuratorerna själva anser vara centralt. Men för att kunna jämföra data som kommit ur intervjuerna med teorin senare i studien utgick intervjuerna från ett antal teman. Vid bearbetning av materialet som kommit fram ur intervjuerna visar det sig att kuratorerna tolkar frågorna på olika sätt och lägger olika innebörd i frågorna, beroende på vad de intresserat sig för samt vad de har för referenser. Detta är något att ha i beaktande vid analysen av materialet, för att sedan se om det kan tänkas vara positivt eller negativt för resultatet och analysen av densamma.

3.5. Etiska aspekter

Då informanterna har blivit utlovade anonymitet i studien har valet gjorts att inte ta upp exempel och fallbeskrivningar som getts under intervjuerna. Valet att inte nämna vilka städer intervjuerna är gjorda i är även detta utifrån denna tanke. Detta på grund av att om exempel ges i studien från en liten stad är det inte speciellt svårt att identifiera vem som har sagt vad och vem/vilka exemplen handlar om (Vetenskapsrådet 2002, s 12-13; Denscombe 2009, s 195-196; Robson 2002, s 67).

Genom att deltagandet är frivilligt har informanterna först fått ge sitt samtycke till att medverka i studien, och detta skriftligt. Innan varje intervju har de även fått höra sina rättigheter, att deltagandet är frivilligt och ge samtycke än en gång, men denna gång muntligt. De har även informerats om syftet med studien innan intervjun har påbörjats, och att de när som helst får avbryta sin medverkan i studien om de skulle vilja det (Vetenskapsrådet 2002, s 7-11; Denscombe 2009, s 197; Robson 2002, s 67).

3.6. Trovärdighet & tillförlitlighet

När man genomför en studie är det viktigt att redogöra för dess trovärdighet och tillförlitlighet. Forskaren måste redogöra för att dennes resultat är riktiga, för att andra skall kunna tro på dem. Det som är avgörande för all forskning är trovärdigheten, och denna måste bevisas. Med hjälp av att visa att resultatet grundar sig på metoder och tillvägagångssätt som är bevisade för att vara en grund för god forskning, kan även trovärdigheten lyftas fram. Det är inte lätt att bedöma den kvalitativa forskningens trovärdighet genom att återupprepa forskningen, då saker som den sociala kontexten och forskaren påverkar hur resultatet blir (Denscombe 2009, s 378-379).

När det gäller trovärdigheten handlar det om att visa att resultatet i studien är precist och träffsäkert. Det finns vissa handlingar som kan hjälpa till att visa läsaren att resultaten med *rimlig sannolikhet* är precisa och träffsäkra, dessa innebär dock ingen garanti. Forskaren kan använda sig utav triangulering, respondentvalidering och grundade data för att behandla frågor som precisering och träffsäkerhet av data. Med trianguleringen kan forskaren använda sig utav olika källor för att kontrastera och visa att informationen är i riktning med övrig information. Respondentvalidering innebär att forskaren återkommer till informanterna med data för att försäkra sig om att informationen har uppfattats riktigt. Till slut innebär grundade data att den största delen av informationen som samlats in har gjorts i fältarbete och genom empiriska data. Detta ger ett grundligt underlag och bidrar till forskningens trovärdighet (Denscombe 2009, s 380).

Om man ser till studiens tillförlitlighet, eller pålitlighet som det även benämns som, handlar det om att visa att forskningen består av olika procedurer. Genom att återspeglar forskningens procedurer så andra forskare kan uppfatta och bedöma i vilken mån de utgör betrodda procedurer och passande beslut. Detta fungerar då som ett substitut för möjligheten att kunna återupprepa studien. Som en kontroll av tillförlitligheten krävs då en tydlig redogörelse för metoder, analys och beslutsförfattande. Det måste vara möjligt att kunna granska forskningsprocessen (Denscombe 2009, s 381).

3.7. Förhållningssätt

Studien har en fenomenologisk infallsvinkel då den syftar till att undersöka människors uppfattningar och åsikter och har en tanke att beskriva något utifrån personliga erfarenheter (Denscombe 2009, s 109-110). Fenomenologin ägnar sig åt mänskliga erfarenheter, vilket kan

läsas ur begreppet fenomenologi. Ett fenomen är något som är bekant för oss genom våra sinnen. Det upplevs direkt och skapar även erfarenheter direkt. Ett fenomen är något som vi ännu inte har förstått genom analys, föreställning eller teoretisering, trots att vi upplever det. Det är något som behövs förklara, som ännu inte har blivit förklarat då vi bara upplevt det genom våra sinnen. Fenomenologin karaktäriseras av ett intresse för den sociala tillvarons grundläggande villkor (Denscombe 2009, s 111).

Fenomenologin intresserar sig för hur det sociala livet är konstruerat av dem som deltar i det. Den betraktar människor som kreativa uttolkare av händelser och medger att processerna för hur vi tolkar synintryck och ljud till meningsfulla händelser inte är unika för varje individ (Denscombe 2009, s 112-113). Till sist riktar sig fenomenologin mot att *beskriva* erfarenheter. Genom att försöka beskriva de relevanta erfarenheterna på ett sätt som är så troget originalet som möjligt, och inte att analysera varför de gör på ett visst sätt (Denscombe 2009, s 114-115).

4. TIDIGARE FORSKNING

4.1. Agneta Grimby & Åsa K. Johansson – Om sorg

Boken grundar sig på författarnas, och andra forskares vetenskapliga studier om hur sorg upplevs och tar sig uttryck vid förluster. Boken vänder sig till sörjande människor som söker fakta om sorg, men även till vårdpersonal och andra stödjare i sorgen. Grimby är legitimerad psykolog och medicine doktor och har under ungefär 15 år lett ett änkeprojekt vid Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. Johansson är doktor i psykologi med inriktning på biologisk psykologi. Båda författarna har studerat sorg och sörjandestöd i Sverige, men också utanför. Studien har gjorts utifrån personliga intervjuer och brevenkäter. Syftet är att förmedla kunskap om sorgens yttringar både före och efter förlusten. Boken tar upp aspekter som vad som påverkar sorgeförloppet, psykologiska reaktioner, fysiska reaktioner, olika typer av sorg, stöd i sorgen samt olika sörjandestöd i andra länder.

4.2. Suzanne Morin & Lesley Welsh – Adolescents' perceptions and experiences of death and grieving.

Syftet med studien är att undersöka ungdomars uppfattning och erfarenheter av död och sorg. 32 ungdomar ingick i studien, i åldern 13-18 år. Ungefär hälften av ungdomarna som intervjuades i en strukturerad intervju var från förorten, och ungefär resterande hälften var från innerstaden. Resultatet för studien visade att de flesta ungdomar definierar döden som en frånvaro från livet, och genomsnittsåldern då de först kom i kontakt med döden var 7,5 år. Den som gick bort i första kontakten med döden var bl.a. en äldre släkting, vårdnadshavare eller dödsfall genom olyckor eller på grund av våld. Hälften av alla ungdomar berättar att de pratade om det inträffade i familjen. Den aspekt av döden som ungdomarna fann som mest skrämmande var lidande, ovissheten, att dö ung eller förlust av nära och kära. Ungdomarna säger att den tröst som är mest hjälpsam och fungerar bäst i sörjande är att prata och lyssna, och det är så de vill att de vuxna ska förhålla sig mot dem i sorgen.

4.3. Kristina Lindberg – Samtal lindrar skadorna efter kris och sorg

Lindberg är utbildad socionom och kurator vid medicinkliniken på sjukhuset i Örebro. Lindberg arbetar dagligen med krisintervention och samtalsbehandling i anslutning till eller efter dödsfall. För att minska skadorna efter en kris eller sorg är det viktigt att anhöriga får samtala med en professionell utomstående om döendet, sorg och kris. Lindberg uttrycker att detta är svåra samtal som kräver mycket av läkare och vårdpersonal. Lindberg nämner de fyra

H:na; hålla i, hålla om, hålla tyst och hålla ut. Syftet med att samtala med anhöriga är att de ska gå igenom krisen och sorgen med så få skador som möjligt och genom att få utlopp för sina tankar och reaktioner kan psykosomatiska symtom i ett senare skede undvikas. Ett bra sätt för detta är att använda sig utav samtal som metod, ett annat sätt kan även vara att måla sin bild av situationen. Lindberg nämner att det är först när omedvetna behov görs medvetna som de kan bemötas. Det är viktigt att skapa en trygg miljö där de anhöriga känner att allt kan uttalas och att allt är tillåtet, samt att det finns professionell hjälp att tillgå när det behövs. Den person som hjälper måste bekräfta de känslomässiga reaktionerna, vara orädd och kunna stå ut med det, våga vara nyfiken, våga vara tyst, vara ödmjuk samt är äkthet och värme viktiga egenskaper. Lindberg avslutar med att det är viktigt med självkännedom för att själv kunna hjälpa de anhöriga. När någon gått igenom en kris eller sorg är det viktigt med uppföljning. Det är också då man kan se om de anhöriga behöver vidare hjälp med krisbearbetning eller sorgearbete.

4.4. Barnombudsmannen - Samtala med barn och unga

Skriften är framtagen efter ett ettårigt utbildningsprojekt på Migrationsverket utav Barnombudsmannen. Barnombudsmannen arbetar för att FN:s konvention om barnets rättigheter ska genomföras i Sverige. Till grund för innehåller ligger cederborgs bok *Barnintervjuer* (2000). Skriften handlar om hur man bör samtala med barn och unga, när man vill ha reda på deras åsikter, vilja tankar eller synpunkter. Skriften innehåller konkreta råd och tips som bör tänkas över och reflekteras över innan samtalet äger rum. Den tar upp olika sorters samtal samt en rad tips att tänka på inför olika samtal med barn och unga.

4.5. Benjamin Atwine, Elizabeth Cantor-Graae & Francis Bajunirwe – Psychological Distress among AIDS orphans in Rural Uganda.

Mer än 11 miljoner barn i Afrika har mist minst en förälder i aids. I studien benämns dessa barn som föräldralösa oavsett om de förlorat en eller båda föräldrarna. Syftet med studien är att göra en omfattande utvärdering av den nuvarande psykologiska status föräldralösa barn genom aids har, samt identifiera bakgrundsfaktorer. Urvalet för studien var 123 barn i åldern 11-15 år vars förälder/föräldrar dött, och 110 barn i åldern 11-15 år som lever i intakta hushåll. Urvalet har gjorts i Uganda, i en stadsdel som heter Bushenyi, som är utmärkande för sin utbredda aids. Genom standardiserade intervjuer har resultatet för de föräldralösa barnen ställts mot de icke-föräldralösa barnens. Resultatet visar att föräldralösa barn har större risk för högre nivåer av ångest, depression och ilska. Dessutom är de extra känsliga till den

eventuella förekomsten av känsla av hopplöshet och självmordstankar. Höga nivåer av psykisk utmattning tyder på att materiellt stöd inte räcker. Resultatet för studien överensstämmer med andra studier som gjorts. Föräldralösa barn visade som sagt var högre nivåer av ångest och depressionssymtom. Depression i ungdomen ger högre risk för depression i vuxen ålder, och i samband med framförande problem kan vara särskilt förknippade med livshotande känslomässiga icke-känslomässiga utfall.

Resultatet för om endast pappan gått bort eller endast mamman gått bort gav liknande resultat och visade ingen skillnad beroende på vilket kön föräldern som gått bort hade. Dock visade det sig att storleken på den kvarlevande familjen spelade roll. Mindre familjer visade att de gav mindre tröst och omsorg, och detta kan spela en viktig roll vid bedömning av i vilken utsträckning barn framgångsrikt hanterar sorg.

5. TEORI

Teorier som är aktuella för studien som kommer att användas i analysen av resultatet är en kristeori och en sorgeteori. Anledningen till valet av två teorier är att den ena mer är fokuserad på själva krisen, medan den andra mer fokuserar på själva sorgen. Cullberg (2006) har utarbetat kristeorin, med fyra olika faser av krisen. Fyhr (1999) har i sin tur utarbetat sorgeteorin, som fokuserar mer på sorgens uttryck. Anledningen till valet av att skilja dessa två åt är att Fyhr (1999) poängterar hur viktigt det är att skilja krisen och sorgen åt, visserligen poängterar hon att dessa begrepp kan mötas och finnas parallellt med varandra ett tag (s 27). Men då båda begreppen är viktiga i studien har valet gjorts att inkludera båda teorier för att få med både kris och sorg samt att få en bättre förståelse.

5.1. CULLBERGS KRISTEORI

Ordet kris kommer från grekiskans *krisis* och betyder en avgörande vändning, plötslig förändring eller ödesdiger rubbning. En stor del av människors liv består av att bemästra och bearbeta okontrollerbara händelser, som exempelvis sjukdom, död och katastrofer. Människors hjälpbehov vid olika livskriser uttrycks ofta i form av ängslan, sömnsvårigheter, nedstämdhet och fysiskt präglade symtom (Cullberg 2006, s 15-17).

Den första som beskrev sorgen som en psykisk kris var den amerikanske psykiatrikern Erich Lindemann, som skildrade den akuta sorgens förlopp och symtombilder i detalj. Ordet kris används ibland som ett samlingsnamn för många akuta psykiatriska sjukdomsutbrott eller störningar (Cullberg 2006, s 18-19). När man befinner sig i ett psykiskt kristillstånd fungerar inte ens tidigare erfarenheter och inlärdade reaktionssätt, eller de är inte tillräckliga för att man ska förstå och psykiskt bemästra den livssituation som man hamnat i (Cullberg 2006, s 19).

När man hamnar i en psykologisk krissituation finns det fyra aspekter som preciserar denna närmre. Till att börja med är det viktigt att veta vilken den utlösande situationen är. Det finns olika sorters kriser, som exempelvis utvecklingskriser och livskriser som tillhör det normala livet som att få barn, bli vuxen och gå ut i arbetslivet eller att gå i pension. Traumatiska kriser kan vara plötsliga och oväntade yttre påfrestningar, som exempelvis en nära anhörigs död, uppsägning från arbetet eller allvarlig sjukdom. Ordet trauma betyder slag eller skada, och de traumatiska kriserna kännetecknas av påfrestningar utifrån, som hotar ens fysiska existens, sociala identitet och trygghet (Cullberg 2006, s 19). För det andra måste vi fråga oss vilken inre, personlig betydelse det som har hänt har för den som har drabbats. På så sätt får vi en

möjlighet att förstå varför just den personen reagerar så kraftigt på en sak som en annan person kanske knappt skulle ha reagerat alls över. Det vill säga att man bör ha en viss kunskap om den enskildes förhistoria och tidigare utveckling (Cullberg 2006, s 19-20). För det tredje är det viktigt att ha kunskap om vilken aktuell livsperiod personen befinner sig i vid en krissituation. Detta gäller inte bara barn, utan även vuxna har kritiska åldersperioder då en kris drabbar en person extra hårt (Cullberg 2006, s 20-21). En fjärde och sista aspekt är de sociala förutsättningarna. Med de sociala förutsättningarna följer även familje- och arbetssituationer, och alla dessa har stor betydelse i kriser. Dessa grupper kan ses som ett system, och varje del i ett system hänger ihop med de övriga delarna. Om en person i en familj exempelvis drabbas av en kris, påverkar detta med hög trolighet de andra i familjen också (Cullberg 2006, s 21).

Den traumatiska krisens förlopp har delats in i fyra naturliga faser; först går människan in i en *chockfas* som senare går över till en *reaktionsfas* för att sedan påbörja en *bearbetningsfas* och till slut nås *nyorienteringsfasen* som innebär en fullständig återhämtning. Ibland kan någon av dessa faser utebli eller gå in i varandra, och varje fas har karaktäristiskt innehåll och terapeutiska problem (Cullberg 2006, s 142-143).

5.1.1. Chockfasen

Chockfasen varar vanligtvis i ett kort ögonblick till några dygn. Under denna fas hålls allt som har hänt borta med all kraft då det ännu inte öppnats någon väg att ta in det som hänt och kunna börja bearbeta det. På ytan kan allt se väldigt lugnt och välordnat ut, men inuti råder det kaos hos den drabbade. Det som hänt under chockfasen kan ibland uppfattas som diffust, och många kan ha svårt att komma ihåg vad som har hänt eller vad som har sagts. Det är därför viktigt att de som arbetar med folk i kriser känner till detta. Folk kan reagera olika under chockfasen, en del kan börja skrika, säga samma mening om och om igen och tala förvirrat medan andra kan ligga helt tyst och apatisk. Ibland kan chockfasen utebli, vid exempelvis stegvisa kriser som ett sjukdomsförlopp som börjar godartat men senare kanske utvecklas till ett elakartat förlopp (Cullberg 2006, s 143-144).

5.1.2. Reaktionsfasen

Reaktionsfasen utgör tillsammans med chockfasen den *akuta krisen*. Reaktionsfasen börjar då den drabbade börjar öppna ögonen för det som har hänt istället för som i chockfasen försöka blunda för, och tränga bort det hemska som hänt. Den drabbade försöker i denna fas oftast

hitta en mening i den kaotiska situationen. Frågor som varför, och klagan på orättvisan återkommer väldigt ofta (Cullberg 2006, s 144-145). Något som är typiskt för denna fas är exempelvis ångest, sömnsvårigheter, dåligt matintag och leder ofta till olika stressymtom som ökad retbarhet på grund av en kombination mellan svaghet och trötthet tillsammans med depressiva inslag (Cullberg 2006, s 152).

5.1.3. Den akuta krisen

De omedvetna psykiska reaktionssätt som har till uppgift att minska upplevelsen av, och medvetandet om hot och fara för jaget kallas för *försvarsmekanismer*. I den akuta krisen har försvarsmekanismerna oftast ett värdefullt innehåll och hjälper den drabbade att på ett stegvist sätt konfronteras med den smärtsamma verkligheten. Men ibland kan de även försvåra och förlänga övergången till bearbetningen av det som har hänt (Cullberg 2006, s 145).

5.1.4. Försvarsmekanismer i den akuta krisen

Regression innebär att individen antar ett beteende eller tankemönster som varit karaktäristiskt i ett tidigare utvecklingskede (Cullberg 2006, s 146).

Förnekelse innebär att man lägger märke till det som har hänt, eller håller på att hända, men att man förnekar dess betydelse. Förnekelse är vanligt när det gäller sjukdomar av hotande karaktär. En annan form av förnekelse är även *projektion*, då ansvaret för ett skeende läggs på andra än en själv (Cullberg 2006, s 146-147).

Rationalisering innebär att man med uppenbara förnuftsmässiga argument minskar sin upplevelse av hot eller skuld. Om man exempelvis fått besked om cancer, kan denna förklaras bort med värk i leder eller liknande, mindre oroande tillstånd (Cullberg 2006, s 147).

Isolering är en av de vanligaste försvaren vid smärtsamma händelser, isolering av känslor. Den drabbade verkar utåt väldigt lugn och kan berätta om händelsen. Det är en förvrängning av de aktuella känslorna och kan få negativa följder om känslorna inte erkänns (Cullberg 2006, s 147-148).

Undertryckande av känslor är en mer medveten handling, än isolering av känslor som fungerar som en effektiv försvarsmekanism så man inte är medveten om den. Undertryckande kan ske i form av att försöka anpassa sig socialt till omgivningens förväntningar. Det kan vara att inte visa sina känslor för en nära anhörigs bortgång, eller en sjukdom. Undertryckta känslor bidrar ofta till en förlängning av krisprocessen (Cullberg 2006, s 148).

Unrepression är en speciell psykisk reaktion som ofta förekommer i akuta kriser. Det yttrar sig i att minnen från långt tillbaka som varit bortglömda dyker upp, exempelvis skilsmässa eller sjukdom (Cullberg 2006, s 148-149).

5.1.5. Bearbetningsfasen

När det akuta skedet lämnas börjar bearbetningsfasen. Det är som mest tydligt under ett halvår eller ett år efter den aktuella händelsen. Detta är självklart individuellt och tiden beror på den personliga och sociala betydelsen av händelsen. I bearbetningsfasen början den drabbade att vända sig mer mot framtiden istället för att vara helt uppslukad av det hemska som hänt och varför det skedde. Har inte bearbetningen skett inom den tid som det vanligtvis gör, kan det vara dags att söka professionell hjälp. Får personen inte den hjälp som krävs för att kunna börja bearbeta det hemska som skett, kan sorgen istället leda till en depression. Det är vanligt att man efter ett dödsfall endast ser det positiva och har kvar endast positiva minnen av den bortgångne, och upplever därmed sin tidigare tillvaro helt idyllisk (Cullberg 2006, s 152-154).

5.1.6. Nyorienteringsfasen

Det som hänt blir en del av livet, och det ska inte glömmas bort. En del upplever även att det som hänt får nya betydelser i olika delar av livet. Denna sista fas har ingen avslutning och det som har hänt kan liknas vid ett ärr som alltid kommer att finnas kvar för resten av livet, men behöver inte hindra livskontakten. Fortfarande kan årsdagar och påminnelser av vad som hänt göra ont, men livet går vidare ändå (Cullberg 2006, s 154).

5.2. FYHRS SORGTEORI

Varje person sörjer på sitt sätt, och detta kan variera men alla sätt är fortfarande lika naturliga. En enskild person kan ha olika "bästa sätt" att sörja på, men även att vi inte sett dem innan betyder det inte att de ändå kan vara bra. Detta är något som måste uppmärksammas och läggas märke till (Fyhr 1999, s 19, 27, 87). En sorgprocess startar vid varje förlust. En förlust kan innebära en förlust av något konkret som exempelvis en person, men även en förlust utav något mer abstrakt, som exempelvis sin identitet (Fyhr 1999, s 23-24). Förlusten ger ett psykiskt sår och sorgens uppgift är då att bearbeta förlusten och att läka såret. Läkningprocessen kallas därför sorgearbete. Tiden i sig kan aldrig läka såret och sorgearbetet tar lång tid då läkningen kräver både fysisk och psykisk energi. Sorgearbetet kan inte utföras utan känslor och sorgens effektivaste och mest nödvändiga känsla är besvikelsen (Fyhr 1999, s 25).

Besvikelsen är den som gör att sorgen tar så lång tid, besvikelser gör ont och vi klarar inte av hur mycket smärta som helst på en och samma gång. Efter varje smärtsam besvikelse behöver vi bygga upp nya krafter. Ytterligare en orsak till att sorgen kan ta lång tid är att det inte alltid är möjligt att släppa taget om den förlorade, inte förrän man fått hopp om en rimlig ersättare eller ett nytt sätt att se på den förlorade. Därför behåller man den förlorade som en mer eller mindre medveten illusion, som hjälper till att stötta den sörjande i sin överlevnad. Sorgen kan även kallas för en anpassningsprocess, eftersom man ska anpassa sig till en tillvaro utan den man har förlorat (Fyhr 1999, s 25).

Förlustens betydelse för den drabbade spelar en avgörande roll för sorgearbetet. En av sorgens dominerande företeelser är den starka fokuseringen på framtiden. Förlust av drömmar om framtiden kan kännas som en avsevärd förändring och försämring av livsinnehåll (Fyhr 1999, s 29, 110). Försvar mot psykisk smärta som förlusten för med sig, som exempelvis förnekande, bortträngning och regression kallas med ett samlingsnamn för *drömvärlden*. Detta försvar leder till att den drabbade inte behöver konfronteras med situationen och verkligheten just då. Detta är viktigt i sorgearbetet då försvaren bidrar till att den sörjande inte behöver ta in mer än hennes psyke kan klara av åt gången (Fyhr 1999, s 93-94).

Sorgeprocesser varar oftast längre än kriser. Den traumatiska krisen drabbar psyket mer plötsligt och genomgripande. En sorgprocess kan själv fördela i mindre delar, där varje del som ska bearbetas väntar på ett tillfälle där psyket är redo att ta emot den. Ofta framträder någon del av sorgprocessen extra mycket, och den behöver heller inte framträda i den ordning som presenteras nedan (Fyhr 1999, s 27-28, 30-33).

Innan man orkat ta in beskedet och verkligheten känner man att den största faran är att det man redan har förlorat ska försvinna för alltid. Den sörjande behöver sitt hopp och är ytterst känslig för omgivningens beteende. En kamp börjar för att få allt klart för sig och finna mening i det som har hänt. Den kraft som tvingar den sörjande att leta efter den förlorade finns kvar långt efter att den sörjande har förstått att det är lönlöst. Detta för att man inte utav kamp släpper taget om någon som man har så starka känslor för (Fyhr 1999, s 184-186).

När sorgearbetet fortsätter hälsosamt slutar den sörjande gradvis att tänka på den förlorade och slutar i och med detta också att få denne tillbaka. När den drabbade sörjer bearbetar hon förlusten bit för bit och vänjer sig på så sätt långsamt vid verkligheten. När drömmarna om och om igen jämförs med verkligheten kan den sörjande inse att drömmen inte längre är sann. Denna process är mycket smärtsam och den sörjande känner motvilja till att ge upp kärleken

till den förlorade. Minnen, drömmar och hopp om framtiden kolliderar med den nya verkligheten. Dessa kollisioner upplevs som en rad smärtsamma besvikelser. Besvikelserna klipper av de känslomässiga banden till den förlorade och man kan inte sörja utan att bli besviken. När besvikelserna blir allt fler och hoppet om att återfå den förlorade blir allt mindre, då slutar gradvis den sörjandes tankar att vara ensidigt riktade mot den förlorade (Fyhr 1999, s 186).

Den gamla drömmen måste överges innan en ny dröm kan skapas. Den sörjande måste orka med den upplösning och otrygghet som kommer när den gamla drömmen bryts ner. Det som har varit är borta, och ännu finns ingen framtid. I glappet mellan dessa två drömmar lever den sörjande i en förvirrad och mycket otrygg värld, det beskrivs som att leva i kaos. Under denna tid kan den sörjande bli apatisk och deprimerad. Tills den sörjande har byggt upp nya och realistiska drömmar om verkligheten kommer hon att känna apati, depression, rastlöshet och ångest (Fyhr 1999, s 187-189).

Den sörjande står nu inför uppgiften att bygga upp en ny dröm om framtiden, där den förlorade inte ingår som annat än minnen. Den drabbade är inte längre vänd mot det förflutna utan mot framtiden och nuet. Känslan av hopp är nu grundad i verkligheten och den drabbade kan göra upp realistiska planer. Efter sorgen lever den drabbade med det förflutna som en svår erfarenhet av livet, som hon även kommer ha kvar hela livet, men som inte behöver förstöra hennes tillvaro (Fyhr 1999, s 189-190).

Förlusten kan prägla människan på olika sätt, exempelvis förlora sin känsla av osårbarhet eller sin gudstro. En upplevelse av en bitter förlust kan ge oss insikter och mognas vi annars inte skulle få. Även om förlusten sörjs så långt som möjligt blir man inte av med den, kvar stannar för alltid en slags nedstämdhet (Fyhr 1999, s 190-191).

Till sist består sorgearbetet utav ett behov av trygghet. Har man ingen trygghet kan man inte bearbeta sin sorg. Det krävs trygghet både i sig själv, men även i omgivningen runt omkring. Då verkligheten stjälar mycket energi från den sörjande är det även viktigt att vara tillåten att ibland fly till drömmens värld. Den sörjande kommer att pendla mellan att vara i verkligheten och att vara i drömvärlden. Men ju längre sorgearbetet fortskrider, desto mer tid spenderar hon i verkligheten (Fyhr 1999, s 79-84, 93-100).

6. RESULTAT & ANALYS

I detta kapitel presenteras vad som kommit fram genom intervjuer med kuratorer som arbetar med barn från förskoleklass till nionde klass i skolor belägna i östra Sverige. Dessa intervjuer har handlat om samtalet med barnen och att möta barnen i deras sorg. Materialet kommer att presenteras utifrån de centrala punkter som redovisats tidigare, i slutet av bakgrunden. Det kommer att inledas med de centrala punkterna för samtal med barn för att sedan avsluta med de centrala punkterna gällande sorg, detta därför att grunden för att samtala med barn i sorg är att kunna samtala med barn i övrigt. Kuratorerna har fått en siffra från 1-6 istället för deras namn och benämns därför utifrån dessa när citat tas upp. Då det intressanta för studien inte är att kunna generalisera resultatet, utan belysa bredden av olika åsikter och olika sätt att tänka är det därför inte intressant hur många som tycker på ett visst sätt. I och med detta har valet gjorts att sammanfatta resultatet i en text, med hjälp av vissa citat från kuratorerna. Efter varje tema kommer även en analysdel att behandlas utifrån det tema som tidigare presenterats.

6.1. SKAPA EN RELATION/KONTAKT

6.1.1. Resultat – Skapa en relation/kontakt

I de flesta fall har kurator en befäst roll på skolan och är med i många friluftsdagar, kom-ihop-dagar och introduktioner när eleverna börjar första klass eller när de blir nya klasser i sjuan. Genom att de visar sig ute bland eleverna och träffar dem i andra sammanhang känner kuratorerna att de skapar en relation till eleverna. I och med att de visar sig ute hoppas de att fler elever känner att kuratorn inte är farlig att gå till.

...min roll på skolan är otroligt befäst, så jag är >namn<, och det är inte farligt att gå till mig...(kurator 4)

*... de flesta eleverna har redan träffat mig i några sammanhang innan, så de vet vem man är... samt vara ute och visa sig så det inte känns så konstigt att ta kontakt eller gå hit...
(kurator 3)*

...jag är en vuxen på skolan och bygger redan en relation där... att vara synlig att jag finns, och att de känner mig redan, och att prata om alldagliga saker också... att jag inte är så farlig, att jag inte är kuratorn, jag vill inte vara den straffande kuratorn ... (kurator 6)

Många utav de intervjuade kuratorerna sade även att de försöker visa och berätta för eleverna att det är för elevernas skull de finns på skolan och att det är för eleverna som de är anställda.

En del uttrycker det som att de är elevvårdare, elevernas försvarsadvokat och en blandning utav en personlighet och skolans mandat.

... en skolkurator är en blandning utav en personlighet och skolledningens mandat, och jag tror jättemycket på det... (kurator 4)

...jag vill vara någon som är till för barnen, jag är anställd för dem, för deras skull och för att de ska må så bra som möjligt... att inte vara någon som är högre stående utan försöka vara på samma nivå... (kurator 6)

För att få eleverna att komma till skolkuratoren finns många tillvägagångssätt. En del gör så att första gången är det de vuxna som bestämmer att de ska dit, och efter det samtalet får eleven sedan ta ställning till om de vill komma igen eller inte. En del erbjuder hjälpen och berättar att eleven när som helst får komma och prata och att den alltid är välkommen. En del gör även så att genom att visa sig ute på skolan hoppas de att eleverna känner att de kan komma till dem om de skulle känna för det.

... är det så att barnet säger nej, att de inte vill hemma, eller till läraren så tycker jag är jättenormalt. Men det är mitt ansvar att se till att de inte säger nej gång nummer två, det är mitt ansvar att se till att vi krokas i varandra så de vill komma gång nummer två. Att de inte vill komma gång nummer ett det förstår jag... (kurator 4)

... jag tror att det gäller att ha en liten struktur i vad man gör. Det kan ta lite olika lång tid, 3-4 gånger, sen kan de veta lite vad det innebär. Jag brukar säga om de bara kan komma vid ett tillfälle så informerar jag vad det handlar om så de får en bild, sen har de möjlighet att tacka nej, men då vet dem vad de tackar nej till... (kurator 1)

För att skapa en relation eller kontakt i det första eller dem första samtalen finns det olika sätt att gå tillväga. Många använder någon sorts nätverkskarta för att eleven ska få presentera sig själv och sina relationer runt omkring. Några använder sig även av känslkort och alla använder sig på något sätt utav kreativa inslag. Genom att kuratorn respekterar barnens bekymmer och möter dem på deras nivå, visar de att deras tankar och känslor är precis lika viktiga som någon annans. Genom att visa intresse, vara ärlig, lyssnar på barnet, ger dem val, är nyfiken på vad de har att säga samt att prata om vanliga saker också och inte endast bekymmer menar kuratorerna att man skapar en relation som vanligtvis går att bygga vidare på och fortsätta att träffas utifrån.

6.1.2. Analys – Skapa en relation/kontakt

De flesta kuratorer nämner att de har kontakt med de flesta elever på något sätt, och de flesta kuratorer har även en befäst roll på skolan vilket gör att eleverna har varit i kontakt med kuratorn på något sätt innan och vet vem personen är och arbetar med. För att en drabbad ska kunna bearbeta en sorg krävs trygga förhållanden runt omkring enligt Fyhr (1999). Har man ingen trygghet kan man inte bearbeta sin sorg, och det krävs både trygghet i sig själv, men även i omgivningen runt omkring. Om kuratorerna då redan har en kontakt eller relation till eleverna kan det underlätta för den drabbade i och med att hon känner sig trygg hos kuratorn kan hon även påbörja och gå igenom sorgearbetet med en känsla av trygghet.

Men om kuratorerna inte har den relationen, om de aldrig har pratat med eleven innan är det högst otroligt att den drabbade går till kuratorn för att få trygghet och hjälp att påbörja sitt sorgearbete. När den drabbade redan är i obalans söker hon trygghet, och känner hon inte kuratorn och har pratat med denne innan står inte kuratorn för trygghet. Då är det istället någon annan som får hjälpa den drabbade, med mer eller mindre kunskap.

6.2. ALLA BARN ÄR OLIKA

6.2.1. Resultat - Alla barn är olika

Kuratorerna påpekar gång på gång att man aldrig kan utgå ifrån att arbeta på ett och samma sätt. Alla barn är olika, har olika bakgrund, erfarenheter, nuvarande situation och förutsättningar. Genom att kuratorerna försöker fånga upp barnen och möta dem där just det barnet befinner sig kan man sedan utforma ett stöd för just det barnet.

Alla kuratorer har sagt att det är viktigt att hitta barnet där det är just då, oavsett om det är ett litet barn eller en tonåring. Dem små barnen kan mötas i deras lek, med tonåringarna kanske det är lite svårare, alla kanske inte vill eller kan prata. Det är barnets personlighet som påverkar både mötet och relationen.

... man får ju möta barnen där dem är, och små barn bearbetar ju mycket saker genom lek.

På något sätt så kommer sorgen oftast ut i leken... (kurator 2)

... tonåringar är oftast väldigt verbala, och kan uttrycka väldigt väl hur de känner och tänker... (kurator 3)

Genom att vara öppen för allt, alla situationer och personligheter, kan det bästa stödet ges. Kuratorerna säger att de aldrig i förväg kan veta hur en specifik person och situation kommer att se ut, och det kan även vara väldigt olika från gång till gång även om det gäller samma person och situation.

En del kuratorer tar även upp att det kanske är vi vuxna som lägger behovet av att prata på barnen, men tillägger även att alla kanske inte har det behovet. Men genom att vara lyhörd, erbjuda sin hjälp flertal gånger och på så sätt ta ett initiativ, möta barnen och fånga upp dem där dem är hoppas dessa kuratorer att de ändå kan vara ett stöd för även dem som inte vill prata.

... är det ett behov som barnet har eller som vi lägger på dem. De kanske inte vill prata...

(kurator 6)

6.2.2. Analys – Alla barn är olika

Som Fyhr (1999) skriver är alla olika och bearbetar sorgen på olika sätt. Det finns inte ett bästa sätt att bearbeta sorgen på som gäller för alla, och även att vi inte sett just det sättet att hantera en sorg på betyder inte att det inte är bra. Fyhr (1999) skriver även att sorgearbetet skiljer sig från krisarbetet på så sätt att kroppen själv känner av när den orkar bearbeta något och själv sköter den delen naturligt.

Som en del kuratorer har nämnt att det kanske är vi vuxna som lägger behovet av att prata på barnet, fast de kanske inte alls har det behovet, stämmer överens med Fyhrs (1999) tanke. Tanken att kroppen själv känner när den orkar bearbeta och prata. Barnen kanske känner detta själva och tar kontakt med kuratorn om de känner att de orkar med att bearbeta och vill prata. Annars kanske de gör det själva, på något annat sätt som passar dem bättre.

6.3. UTIFRÅN BARNETS PERSPEKTIV

6.3.1. Resultat - Utifrån barnets perspektiv

Genom att utgå från hur barnet var innan händelsen menar kuratorerna att det ska vara grunden för hur mycket de vuxna behöver oroas om gällande barnets beteende. Om ett barn var väldigt tyst och blygt innan händelsen kanske det inte är så konstigt om detta barn blir tyst och inåtvänt efter händelsen. Däremot kan det vara dags att agera när ett barn som i vanliga fall är väldigt socialt och pratsamt blir tyst och stänger in sig. I detta fall säger kuratorerna som redan nämnt ovan, att det gäller att möta barnen där dem är, och utifrån deras förutsättningar.

... man får ju tipsa lärarna om att de måste förhålla sig till hur eleven var innan. Var de tysta innan kanske man inte behöver studsa jättemycket om man är tyst nu med... (kurator 1)

... är det ett barn som är en snackepåse i vanliga fall är det enklare att trycka på ett knapp och få dem att prata. Men är det ett barn som är väldigt tillbakadraget och blygt vanligtvis, så kan du ju inte ens fantisera om att det plötsligt ska bli jätteverbalt och kunna formulera hur de känner inuti ... (kurator 4)

När det gäller mindre barn berättar en del kuratorer att det inte går att bestämma när barnen skall komma till kuratorerna och prata, de kanske inte alls känner för det just då. För yngre barn är det därför att fånga upp sorgen i stunden, när den uttrycker sig.

... det kommer i stunden, det kan komma på lektionen och det kan komma lite överallt. Det är lite svårt att fånga att nu ska vi sätta oss och bearbeta detta. Det naturliga är att fånga upp det och ta det i stunden, av personalen som möter barnet dagligen... (kurator 2)

... det är upp till barnet hur de vill ha det, och när de vill träffas ... (kurator 6)

Kuratorerna är även eniga gällande att barnet oftast vill ha skolan som en fristad, ett ställe där allt är som vanligt och man kan ”vila” från sorgen. Kuratorerna påpekar även att det är viktigt att fånga upp barnen och höra hur just de vill ha det, och sedan utforma ett stöd som passar just detta barns situation och önskemål. Det är barnen själva som är proffs på sin situation, därför är det utifrån barnen och deras berättelse som kuratorerna måste möta barnen och utforma deras stöd.

6.3.2. Analys – Utifrån barnets perspektiv

Fyhr (1999) nämner en drömvärld dit den sörjande flyr omedvetet när verkligheten blir för tuff och för mycket för att orka med. Men den sörjande befinner sig även i verkligheten korta stunder för att bearbeta sorgen, dock tar den så mycket energi från den sörjande så i början är dessa perioder väldigt korta, och ökar successivt.

Men då det gäller barn och sorg kan man som vuxen kanske vara mer tillåtande i att den sörjande befinner sig i drömvärlden, och inte tvinga dem att möta verkligheten förrän de själva verkligen känner att de är redo. Som Fyhr (1999) beskriver är det vilken betydelse den förlorade hade som spelar roll för hur mycket förlusten av denne påverkar den sörjande och påverkar även bearbetningen och sorgearbetet.

6.4. LYSSNA MER ÄN PRATA

6.4.1. Resultat - Lyssna mer än prata

Många av kuratorerna säger att det mest avgörande i mötet med barnen är att de känner sig viktiga, att de blir lyssnade på och att kuratorerna tycker om barnen och är nyfiken på vad de har att säga. För kuratorerna kan vissa problem kännas triviala men för barnen är det en viktig stund, just den tiden när kuratorn och barnets möts. Det är därför viktigt att respektera barnens problem och bekräfta dem i deras situation och deras tankar och känslor.

... det är ju allt ifrån att man är bekymrad för att man har tappat sin tand, till att mamma har tagit livet av sig. Så det är ett jättebrett spektra, men det är en viktig stund för den jag har framför mig, oavsett skälet... (kurator 4)

... att de blir lyssnade på, om någon har dött är det viktigt att man är ärlig och säger som det är ... (kurator 5)

Under just den stunden när kuratorn och barnet möts är det viktigt att vara närvarande och vara där dem är. Ta del av barnens upplevelser och deras sanning. Genom att kuratorerna respekterar barnen och deras bekymmer visar dem att även just det barnet och dess problem är viktiga.

Flera av kuratorerna nämner även att det är viktigt att vara som en katalysator, att barnen ska känna sig trygga så de kan prata om saker med dem. De nämner även att det är viktigt att lyssna på vad barnen har att säga och sedan tillsammans med barnet resonera fram en lösning. Att barnen själva får komma fram till vad de känner och hur det vill göra, och att kuratorerna inte kommer med färdiga lösningar åt barnen, då det trots allt är barnen själva som har kunskapen om sin situation.

... att inte jag pratar för dem, utan jag ska lyssna mer. Vad ska man säga, jag ska vara som en katalysator. Få dem att känna sig trygga här hos mig så de kan prata om saker och ting ... (kurator 5)

... att verkligen vara närvarande, att lyssna på vad barnet säger och vara där barnet är. Det är deras upplevelse, det är deras sanning, det tror jag är jätteviktigt. Att inte komma med färdiga lösningar utan att lyssna och resonera fram ... (kurator 6)

Gällande sorgen säger kuratorerna att det är viktigt att lyssna på barnen, visa att det är okej att gråta och att kuratorerna inte väljer någons sida när barnen berättar. Genom att ta del av barnens sorg och visa att de klarar av att lyssna på barnen utan att bryta ihop tror ett par kuratorer att de kan vara ett stöd för barnen i deras sorg. Samt även att stötta barnen och hjälpa dem att försöka sätta ord på sina känslor tror även en del kuratorer att de kan vara ett stöd för barnen i deras sorg.

6.4.2. Analys – Lyssna mer än prata

Utifrån Morin & Welsch (1996) studie, som visade att ungdomarna mest av allt önskade att få stöd i form av att prata och lyssna gällande deras sorgearbete, är denna punkt i linje med det resultatet. Ungdomarna i studien uttryckte sig i hur de ville att föräldrarna skulle utforma sitt stöd till ungdomarna i deras sorg. Men då kuratorerna är professionella yrkesverksamma ska de självklart prata med barnen och resonera fram en lösning, men det viktigaste är ju som sagt var framför allt att barnen får prata om sina tankar och känslor. Då ungdomarna i Morin & Welsch (1996) studie ansåg att det bästa stödet i sorgen var att få prata och bli lyssnad på, och att resultatet var i linje med tidigare studier, är det något som gäller generellt. Genom att kuratorerna låter barnen prata, och lyssnar på dem och visar att de är intresserade av det barnen har att säga, kan det hjälpa barnen i och med att de får berätta vad de känner för någon som inte tillhör familjen. Eftersom studien som gjordes av Morin & Welsch (1996) påvisar detta och att det är hjälpande, är det något som är väldigt viktigt för kuratorerna att tänka på.

6.5. NÄRHET, TRYGGHET & OMSORG

6.5.1. Resultat - Närhet, trygghet & omsorg

För många barn, främst de yngre, säger kuratorerna att det är lärarna och klassföreståndarna som har det största ansvaret. Då det är lärarna som känner barnet bäst och redan träffar barnet i skolan påpekar kuratorerna att det är dem som har det största ansvaret att stödja barnet och att fånga upp det. Kurators arbete blir då att handleda lärarna i dessa fall.

... de man behöver prata med, de är ju dem man känner. Att gå till skolkuratorn för att prata om när någon har dött, jag tror att man framförallt behöver dem som är närmast...(kurator 2)

*... det är lärarna som håller i det... det är klassläraren som har den bästa relationen ...
(kurator 5)*

Genom att kuratorerna har ett nära samarbete med lärarna kanske barnen inte behöver komma till kuratorn, om de inte vill dvs., en del tycker att det är skönt att ha någon utanför som lyssnar, och som inte känner barnen och deras nätverk.

Kuratorerna nämner även att de flesta barn vill att skolan ska vara som vanligt. Därför är det viktigt att samarbeta med läraren, erbjuda stöd och hjälp så de snabbt kommer in i rutinerna igen efter ett dödsfall. I och med detta är det första bemötandet när barnet kommer tillbaka till skolan väldigt viktigt. I detta fall säger en kurator att det är viktigt att de blir sedda och känner att man bryr sig om dem med exempelvis en hand på axeln, men att det ändå är som vanligt. Ett barn hade uttryckt hur denne uppfattade stödet efter en förälders bortgång som att det värsta var att folk runt omkring hade låtsats som om ingenting hade hänt, och bara försökt göra roliga saker. Det hemska har hänt, och det går inte att göra o gjort.

Flertalet av skolkuratorerna är med i ett så kallat elevhälsoteam med exempelvis skolsköterska speciallärare osv. vanligtvis träffas dessa elevhälsoteam en gång i veckan för att diskutera elever, som behöver extra stöd gällande skolarbete eller på annat sätt. I och med detta blir varje elev sedd, och även om det är ett barn som inte vill gå och prata med exempelvis kuratorn är det alltid någon som har "koll" på det barnet och genom en ansvarsfördelning kan de se till så att alla inte är och "tjatar" på barnet om hur de mår osv, utan behöver inte kväva barnet i och med att det är en vuxen på skolan som har hand om just detta barnet.

Ett par utav kuratorerna uttrycker att det inte tycker det är okej att lägga över ansvaret tillbaka på familjerna gällande stöd kring barnet. Var och en hemma i familjen har nog med sin sorg. Genom att ha en "policy" på skolan eller i kommunen att första gången kanske barnet inte vill komma till kuratorn och samtala, men att första gången är det de vuxna som bestämmer. Efter ett första möte får barnet ta ställning till om det vill fortsätta komma och träffa kuratorn eller inte. En kurator säger som så att de har full förståelse för att barnen inte vill komma första gången då det är något nytt som man inte vet något om. Samtidigt menar några kuratorer att huvudsaken är att barnen har något stöd, oavsett om det är kompisar eller familjen. Ett stöd är bättre än inget alls, och genom att kuratorn "tränger" sig på behöver det inte vara ett bättre stöd än det de kan få genom föräldrar, kompisar eller lärare.

... man kan inte lägga det tillbaka hem, var och en har nog med sin sorg... (kurator 4)

*... man har ett behov av att sätta ord på saker och ting, och prata om det som de behöver
prata om ... (kurator 1)*

*... när någon dör är det de närmaste som blir de viktigaste... de kanske pratar någon annan
stans, de kanske pratar på nätet, de kanske har kompisar att prata med och de kanske skriver.
Alltså alla sörjer på olika sätt... alla kanske inte mår bra av att prata och älta ... (kurator 3)*

Genom att normalisera, visa att barnets reaktioner och tankar är helt normala, kan man skapa en trygghet för barnen. Kuratorerna kan lugna barnen och bekräfta dem i att det dem känner och tänker är helt normalt i en sådan situation som de är i. Genom att barnet inte känner sig, mer, annorlunda än de andra barnen kan det göra att det är lättare för dem att finna ro i sig själva och det som har hänt. Genom att normalisera kan barnen finna en styrka i att de inte är ensamma och att de inte är konstiga.

6.5.2. Analys – Närhet, trygghet & omsorg

I Cullbergs (2006) akuta kris har försvarsmekanismerna oftast ett värdefullt innehåll och hjälper den drabbade att på ett stegvist sätt konfronteras med den smärtsamma verkligheten. Den akuta krisen varar i ungefär 4-6 veckor. Genom att barnet så fort som möjligt kommer tillbaka i rutiner och vardagen igen kan det underlätta att bearbetningen sätter igång så fort som möjligt då nästan allt annat är som vanligt kan det kännas tryggt att påbörja en bearbetning av det hemska som hänt.

Däremot kan det även vara negativt, då Cullberg (2006) nämner att den akuta krisen pågår i ungefär 4-6 veckor, och man under denna tid använder mycket försvarsmekanismer, omedvetet såklart, att man är uppslukad av orättviskänslor och hela tiden försöker få det som har hänt att vara ogjort. Tanken att det kan vara negativt att så fort som möjligt komma in i rutiner igen med skolan är att det kan ta så mycket kraft från den drabbade med att både försöka ta in det som har hänt, samtidigt som skolan ska tänkas på och många tankar som måste lokaliseras, och ordnas upp. Dock är det alltid positivt att ha personer som står en nära runt omkring en när man befinner sig i en kris, oavsett vad det är för sorts kris.

6.6. SVARA PÅ BARNETS FRÅGOR/INFORMERA

6.6.1. Resultat - Svara på barnets frågor/informera

Genom att låta barnet vara med och se allt hemma, och låta dem välja själva vad de vill och orkar vara med på kan man enligt en kurator underlätta för barnet i framtiden då detta kan slå

tillbaka mot barnet senare, och de kan undra varför de inte fick vara med eller veta något. Om det är en olycka som har skett kan det vara ett bra tillvägagångssätt att ge konkret fakta om vad som har hänt.

Om man talar med barnen om sorg säger en kurator att de frågar vad barnet vet om sorg, och om de vill veta mer. Eller det kan även gälla om någon dött i cancer exempelvis, att informera om själva sjukdomen. När barnet kommer tillbaka till skolan kan kuratorn informera barnet om att de vet vad som har hänt och erbjuda barnet sin hjälp.

... att fråga om de vill veta det man själv vet, om de vill ha mer information. Fråga om vad de redan vet... (kurator 3)

Dock menar en kurator att det är viktigt att inte ge svar på frågor som de inte ens ställt sig, då man kan lägga extra bekymmer på dem i och med detta. Utan att möta barnen där dem är och svara ärligt på deras frågor, samt att visa att man orkar lyssna på dem.

... svara på deras frågor är på något sätt en måtsticka på var de är någonstans i sorgen. Att ge dem en massa svar på frågor som de inte ens har ställt sig tror jag inte är så löjande.

Utän att möta dem där dem står... (kurator 4)

6.6.2. Analys – Svara på barnets frågor/informera

Som Cullberg (2006) nämner är det viktigt att hela tiden informera den drabbade, och ge så mycket information som denne klarar av just då. I den akuta krisen är det viktigt att försäkra sig om att den drabbade har uppfattat det som sagts, sedan att försäkra sig om att den drabbade har förstått det och till sist att den drabbade har fått all information som finns gällande händelsen och aspekter runt omkring. Det är lättare att bearbeta om den drabbade har information och får svar på sina frågor, då kan hon fokusera på att bearbeta sorgen istället för att söka svar på saker och ting.

6.7. SORGEREAKTIONER

6.7.1. Resultat - Sorgereaktioner

En del kuratorer tar även upp hur barn kan bete sig när de är i sorg. De flesta tar även här upp normaliseringen, att visa att de inte är onormala eller att det är konstigt att känna eller tänka på ett visst sätt, att det inte finns något rätt eller fel hur man ska känna eller bete sig. En del nämner även att det kanske skulle kunna vara en styrka i att ha gruppverksamhet när det gäller

barn, då de skulle få dela med sig av sina tankar och känslor och möta barn i samma situation som de själva. Några kuratorer nämner även att en del söker kamratskap för att prata, och en del sysselsätter sig med massa aktiviteter för att inte känna sorgen. Men det som de flesta kuratorer tar upp är ändå att de flesta barn på något sätt känner sig otillräckliga och har dåligt självförtroende.

6.7.2. Analys – Sorgereaktioner

Cullberg (2006) tar upp en rad olika sorgereaktioner som kan yttra sig vid en kris eller förlust. En del av dem är försvarsmekanismer i den akuta krisen, och andra är nämnda i bakgrunden i studien. De vanligaste sorgereaktionerna är förnekelse, glorifiering, kroppssmärter, skolsvårigheter, längtan och saknad samt minnen utav den förlorade.

Kuratorerna nämner att det är viktigt att normalisera barnets beteende, och att bekräfta att allt är normalt och att det inte finns något rätt och fel. Då både Cullberg (2006) och Fyhr(1999) tar upp olika sorgereaktioner, och skulle säkert kunna skriva en bok endast om dem bekräftas därmed kuratorernas tanke. Alla är olika och reagerar olika.

6.8. UNDERLÄTTNING AV SORGEARBETET

6.8.1. Resultat - Underlättning av sorgearbetet

För att hjälpa barnen att underlätta deras sorgearbete arbetar kuratorerna på olika sätt. En del använder sig av olika metoder eller hjälpmedel, några känner att det inte går att underlätta sorg men de flesta uttrycker ändå att genom att finnas där för barnen kan man hjälpa dem att orka med sorgen.

Flera utav kuratorerna använder sig utav metoder eller hjälpmedel utav något slag. Några använder olika metoder som de hämtat från Rädda Barnen exempelvis, andra använder egna metoder som de tycker fungerar. Metoder som används kan vara alltifrån att barnet själv får rita på ett blankt papper, eller att använda sig utav en minnesbok. Ett par kuratorer använder sig utav en bok som Rädda Barnen gett ut som är gjord tillsammans med en som själv är drabbad. Den heter *Min minnesbok* och genom att arbeta med den boken menar kuratorerna att barnen får ta reda på saker om den bortgångne, fråga hemma, leta efter foton osv. Detta för att barnen ska ha information om vad som hänt samt om den döde. När man arbetat igenom hela boken, som oftast tar upp till ett år får barnen med sig denna bok hem för att kunna ha med sig i livet, och för att inte glömma. Andra metoder kan vara känslkort, sagor och filmer.

Det kan exempelvis vara en film som tar upp dessa teman och kan vara en bearbetning i sig utan det måste sättas ord på det hela och på barnens situation. Genom att använda sig av fysiska övningar som exempelvis yoga kan barnen slappna av både i kropp och i själ.

...där blir det så bra. Jag ringer alltid hem och frågar om det är okej att fylla i boken, och ber om föräldrarnas hjälp. Det blir en bok för hela familjen och det engagerar hela släkten. Den är otroligt god, som hjälp ... (kurator 4)

... det kan vara ganska skönt för barnen att få visa på bilder, då det kan vara ganska svårt att prata om sina känslor. Jag gillar även kort med lite humor, men som ändå visar känslor och situationer ... (kurator 1)

... jag använder rätt så mycket kreativa metoder som att måla, eller göra en bok om mig själv. Jag har inte jättemycket material, men kan exempelvis använda mig av dockor och göra en liten lek med dem... jag tror att även fysiska övningar kan påverka ens bearbetning av känslor, som till exempel yoga och olika avslappningsövningar ... (kurator2)

... nej inga metoder, ibland ritar jag streckgubbar för att jag själv ska komma ihåg...utan det är mest samtal... (kurator 5)

En del kuratorer uttrycker även att de inte tror att det går att underlätta någons sorg. Det gäller bara att möta dem i deras situation och få tillbaka dem i rutiner och i vardagen så fort som möjligt igen. Genom att strukturera upp skolarbetet och sålla det viktigaste kan barnet ta en sak i taget men ändå känna att man klarar av det och inte tappar så mycket.

... jag tror inte att man kan underlätta sorg. Alltså sorg är hemskt, fast det man kan göra är att möta dem i perioder... man får väl ta hänsyn till att man inte orkar med allt skolarbete i vissa perioder... sålla det som är viktigast för stunden... (kurator 3)

Som nämnt innan uttrycker kuratorerna att det viktigaste trots allt är att finnas för barnen och att möta barnen där dem är. Genom att kuratorerna får barnen att prata och normalisera barnens situation kan barnen arbeta med sorgen på det sätt som passar dem utan att de känner att de är konstiga. Samt att lyfta en del av skulden från barnet, och visa att man ser dem. Att inte låtsas som om ingenting har hänt, det har hänt och det har förändrat barnets liv. Det viktigaste är trots allt att barnen mår bra och att de gör saker som får dem att slappna av och må bra.

... om de bara får ha sitt liv som det brukar vara, och ha sina aktiviteter så tror jag att det är till hjälp... och lära sig att leva med det, det går ju inte att göra o gjort.. Acceptera det och kunna gå vidare ... (kurator 6)

Genom att barnen får ha sitt liv och sin vardag så fort som möjligt kan det vara lättare för dem att gå vidare och nå en acceptans av vad som har hänt. Ge barnen framtidshopp, även om det känns tungt för tillfället så kommer det att bli bättre om man bara ger det lite tid. Till sist måste kuratorn få barnen att göra saker som får dem själva att må bra, att försöka väga upp det tråkiga med det roliga, och göra saker som barnen själva kan koppla av och må bra utav.

... prata om vad de gör på fritiden, att man väger upp det som är tråkigt med det roliga. Att man gör saker som man tycker om, som man kan koppla av på ... (kurator 5)

6.8.2. Analys – Underlättning av sorgearbetet

Fyhr (1999) skriver att sorgearbetet inte går att genomgå utan känslor. Då kuratorerna använder sig utav känslkort för att få barnen att beskriva sina känslor, fast inte nödvändigtvis med ord kan de på så sätt underlätta barnets sorgearbete. I och med att kuratorerna hjälper barnet att bejaka sina känslor kan det underlätta eller sätta igång sorgearbetet.

Morin & Welsch (1996) kom i sin studie fram till att barn som lever i en stor familj med mycket trygghet och omsorg har lättare för att visa känslor, samt att prata om dem. Det som är avgörande för hur lätt man har för att prata om sina känslor och även att visa sina känslor, beror på hur man har blivit uppfostrad och hur de vuxna i ens omgivning beter sig när det handlar om känslor.

Fyhr (1999) skriver att den vanligaste känslan under ett sorgearbete är besvikelsen. Som om och om igen återkommer när man inser att drömmarna som funnits inte längre är möjliga, och att den förlorade verkligen är borta och börjar inse att det är för alltid. När man i drömvärlden får en känsla av hopp för att i verkligheten sedan bli besviken, om och om igen.

Känslkortet verkar vara en bra metod för att få igång barnets tankar och känslor, och på så sätt kunna underlätta sorgearbetet, enligt Fyhres (1999) tankar.

6.9. BEARBETNING AV SORG

6.9.1. Resultat - Bearbetning av sorg

Kuratorerna fick frågan om hur de uppfattar att barn bearbetar sorg, och svaren blev lite olika beroende på vad de arbetar med för åldersgrupper samt vilket arbetssätt de använder sig utav.

De kuratorer som arbetar med minnesboken nämner att genom att jobba igenom denna bearbetar barn sorgen. När man börjar arbeta med denna ringer kuratorerna oftast hem till barnens föräldrar och frågar om det är okej att de arbetar med boken tillsammans med barnet, samt ber om deras hjälp för att det ska bli så bra som möjligt. Kuratorerna nämner att det är en otroligt god hjälp som engagerar hela släkten med att söka bilder på den döde när den var liten exempelvis. Men även genom att använda andra kreativa metoder som att rita, måla, använda drama och att leka kan man som vuxen hjälpa barnen att bearbeta sorgen.

Kuratorer som arbetar med äldre barn och inte använder sig utav några speciella hjälpmedel eller metoder, säger att de oftast pratar. Oavsett om det är med kuratorn eller vännerna eller någon annan, så bearbetar äldre barn oftast genom att prata.

En kurator nämnde även att denna tror att vi människor har en naturlig instinkt som gör att vi bearbetar saker, och även sorgen. Om man inte förstör för mycket genom att försöka tysta och förbjuda utan istället möta det som kommer upp så kommer bearbetningen naturligt genom naturliga instinkter. Till sist så tillägger även kuratorn att för att våga bearbeta krävs det trygga förhållanden runt omkring och finns dessa kommer bearbetningen som sagt var automatiskt.

...jag tror att alla människor har, att det finns naturligt i oss hur vi bearbetar saker och ting. Så om vi inte för mycket förstör våra naturliga instinkter genom att tysta ner, utan att vi möter det som kommer upp, så tror jag att det kommer naturligt ... (kurator 2)

6.9.2. Analys – Bearbetning av sorg

Gällande minnesboken har kuratorerna påpekat att de inte påbörjar denna direkt, utan det är när barnet känner sig redo eller när den akuta krisen är över. Det är efter den akuta krisen som den riktiga bearbetningen börjar enligt Cullberg (2006), i bearbetningsfasen. Då har den drabbade mer börjat att vända sig framåt istället för att vara uppslukad av det som hänt.

En del av kuratorerna nämner även att äldre barn/ungdomar inte använder sig av några direkta metoder utan brukar endast använda sig utav samtal, oavsett om det är med kuratorerna, vänner eller på Internet. Som Lindberg (1998) skriver i sin artikel lindrar samtal skadorna efter sorg och kris. När barnen blir äldre och kan använda språket på ett annat sätt än vad de gjort innan kan de känna att de kan uttrycka mycket med hjälp av språket. De som inte vill prata kan använda sig av Internet och skriva vad de känner.

En kurator nämnde även att denne trodde att vi människor har en naturlig instinkt som gör att vi bearbetar saker, i detta fall sorgen. Fyhr (1999) har även nämnt detta, då hon förklarar att kroppen bearbetar sorgen genom att dela upp den i olika delar, och när psyket klarar av det skickas en liten del för att bearbetas. Då det i jämförelse med en traumatisk kris kommer allt på en och samma gång, delas sorgen upp här i mindre delar, som på så sätt blir lättare att klara av och känns på så sätt heller inte lika övermäktigt som om allt skulle komma på en och samma gång.

6.10. EN DEL AV LIVET

6.10.1. Resultat - En del av livet

Genom att kuratorn visar barnet att de förstår att det är tufft och inte bara tar slut, och fånga upp barnet när det är jobbigt kan man hjälpa dem att klara av att leva med sorgen. Genom att ha arbetat med minnesboken exempelvis kan barnet gå tillbaka och titta i boken och komma ihåg när barnet blir äldre.

... att man visar att man förstår att det inte bara tar slut och att det inte blir bättre... och ibland vill man bara vara ifred ... (kurator 3)

Kuratorerna nämner även att genom att ge barnen framtidshopp kan de hjälpa barnen att acceptera situationen och på så sätt kunna leva vidare. Samt även att förstå sambandet av hur de mår och vad som har hänt, genom att barnet förstår sambandet kan de underlätta för dem och på så sätt ha lättare att gå vidare.

... och på något sätt ge framtidshopp också. Att det är förjävligt, och det kommer det vara i perioder, och lite så i livet. Sen kommer det att vara som vanligt. Någon gång kommer man att minnas, med värme och glädje, utan det hemska... (kurator 3)

... få en förståelse för att jag reagerar så här för att det hände då och så här är det nu. I och med att de får se det sambandet är det lättare för dem att gå vidare också. Att det är inget fel på mig utan det är en reaktion som kommit... (kurator 5)

Till sist nämner en kurator att det handlar om att lära sig att leva med vad som har hänt och att acceptera det för att kunna gå vidare. Att inte låtsas som om det inte har hänt, för det har hänt och det går inte att göra o gjort.

... ett barn har sagt att det värsta är att man låtsas som ingenting. Det tyckte detta barn var värst. Så på något sätt så vill de ju prata om det som har hänt ... (kurator 6)

6.10.2. Analys – En del av livet

Fyhr (1999) skriver att den drabbade måste överge den gamla drömmen innan en ny kan skapas. Då den drabbade övergett den gamla drömmen men fortfarande inte har någon om framtiden blir det ett glapp i tillvaron för den drabbade. Hon lever då i en otrygg och förvirrad värld som kan kännas som ett kaos. Denna känsla finns kvar tills den drabbade bygger upp nya drömmar som är realistiska, och har ett hopp grundat i verkligheten. Det förflutna finns fortfarande kvar som en svår erfarenhet, men skillnaden är att det inte håller den drabbade tillbaka längre, utan hon kan fortsätta framåt och bygga upp sitt liv.

Då denna fas är nådd, då man accepterar det som har hänt och försöker se det ljusa i framtiden istället har man kommit långt. Det är då man är i slutet av hela sorgprocessen och man befinner sig i Cullbergs (2006) nyorienteringsfas. Man blickar framåt och låter endast det som har hänt påverka livet positivt framöver, och ser tillbaka på den förlorade med värme och glädje.

8. DISKUSSION

Syftet med studien var att undersöka hur kuratorer arbetar med att underlätta barns sorg samt att se hur kuratorerna förhåller sig i samtalet med barn i sorg. Jag anser att intervjuer som metod för att få fram ett resultat gällande syftet fungerade bra. Genom att intervjua kuratorerna fick jag ut mycket mer information än vad jag kunnat föreställa mig, samt tror jag även att det inte hade varit så rikt material om jag hade använt mig av enkäter som metod för att samla in information om hur kuratorer går tillväga.

Det som kom fram i intervjuerna var att kuratorerna hade olika sätt att arbeta för att underlätta barnens sorgearbete och att det egentligen inte var så stor skillnad på att samtala med barn generellt och att samtala med barn i sorg, annat än att vara extra lyhörd och att det inte finns några färdiga manualer för hur ett samtal med barn i sorg kan se ut.

Valet av teorier för att granska resultatet ser jag i efterhand att det hade kunnat minimeras till endast en teori, och då Fyhrs sorgteori. Dock tyckte jag även att de två teorierna kompletterade varandra väl, men att Fyhrs sorgteori användes mer i analysen än Cullbergs kristeori gjordes. Både teorierna har dock hjälpt mig att förstå och tänka på krisen och sorgen på ett annat sätt än innan studien.

Innan jag startade arbetet hade jag den uppfattningen att barnen i sorg inte bemöts i skolorna, annat än om barnet själv tar den kontakten eller om familjen tar kontakten med barn- och ungdomspsykiatri eller sköter det själva i hemmet. Min tanke har varit att det är barnet/ungdomen själv som måste söka hjälpen, och blir inte erbjuden denna med en tanke att det skulle vara bra för individen. Min uppfattning har i takt med arbetets gång delvis ändrats, och utifrån de intervjuer som gjorts har det kommit fram att det ser olika ut beroende på vilken kommun kuratorerna arbetar i, hur informerade de är i ämnet samt vad de själva har för tankar kring sorg.

Det som skiljer mest mellan de olika kuratorerna är som sagt var att de arbetar olika. I vissa kommuner kunde det även urskiljas olika sätt att arbeta även inom kommunen. Exempel på detta är olika metoder till hjälp för arbetet, minnesboken, känslkort, nätverkskartor eller inga hjälpmedel alls. Samt även skillnader gällande hur de går tillväga gällande bearbetning av sorg, erbjudan av hjälp och ett första möte o s v. Jag kan tänka mig att detta är lätt hänt då det inte verkar finnas någon ram för hur man ska arbeta i yrket som skolkurator, och vad de bör hjälpa till med eller låta vara verkar ibland diffust. Därför kanske det borde finnas tydligare

riktlinjer utarbetade, i alla fall inom kommunerna, gällande hur en skolkurator förhåller sig till olika scenarion, om de ska gå in och hjälpa till eller bör stanna utanför. Dock var alla kuratorer överens om att det gäller att möta barnen där dem är, och utifrån deras situation och vilja utforma stödet just för det barnet.

Till sist har jag märkt att detta är ett svårt ämne att studera. Då det som sagt var inte verkar finnas någon utarbetad ram för hur kuratorerna arbetar, har var och en utarbetat ett eget sätt att gå tillväga. För mig som utomstående känns detta en aning märkligt, och det var svårt att genom endast en intervju att sätta sig in i just den kurators arbetsätt, samtidigt som jag skulle undersöka hur de går tillväga med barn i sorg, och sedan sätta detta i relation till hur de arbetar i vanliga fall. Men jag tycker ändå att jag fått fram ett intressant resultat, som går att göra vidare forskning på.

8.1. Förslag till fortsatt forskning

Ett förslag till fortsatt forskning kan vara att utarbeta en ram för hur skolkuratorer ska arbeta, och hur de ska förhålla sig till olika scenarion. Då det är ett flexibelt yrke med mycket mångsidighet går det inte att utarbeta någon policy, men en ram inom vilka ramar man kan arbeta mellan. Först och främst en enhetlig ram inom kommunerna, och om det sedan är nödvändigt kanske man kan gå vidare till att försöka göra något gemensamt för de olika länen.

8.2. Avslutning

Det som kommit fram ur studien är att möta barnen där dem är, och våga ta del av deras sorg. Kuratorerna var på många sätt eniga om hur man bäst bemöter ett barn i sorg, samt vad de kan göra för att hjälpa barnet. Vid ett dödsfall kanske barnen vill att det ska vara som vanligt, och helst att allt verkligen är som vanligt, och inte att någon de älskar har försvunnit. Men genom att möta varje barn, just där de befinner sig, kan kuratorerna hjälpa barnet att förstå vad som har hänt, acceptera det för att sedan försöka gå vidare och lära sig att hantera det och fortsätta leva det liv som fortfarande finns kvar.

Det värsta man kan göra är att låtsas som om det inte har hänt, för det har hänt och det går inte att göra ogjort. Man måste lära sig att hantera det... (kurator 6)

9. REFERENSER

9.1. Tryckta källor

Atwine, B., Cantor-Graae, E. & Bajunirwe, F. (2005) Psychological Distress among AIDS orphans in Rural Uganda. *Social Science & Medicine*, vol 61, nr 3.

Cullberg, J (2006) *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur

Denscombe, M (2009) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur

Dyregrov, A (2007) *Sorg hos barn. En handledning för vuxna*. Lund: Studentlitteratur

Dyregrov, A. & Raundalen, M. (1995) *Sorg och omsorg*. Lund: Studentlitteratur

Ellneby, Y. & Von Hilgers, B. (2010) *Att samtala med barn, genom att lyssna med fyra öron*. Stockholm: Natur och Kultur

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. (2004) *Metodpraktikan*. Stockholm: Nordstedts Juridik AB

Fyhr, G. (1999) *Hur man möter människor i sorg*. Stockholm: Natur och Kultur.

Grimby, A. & K. Johansson, Å. (2006) *Om sorg*. ISBN: 91-631-8201-7

Karlsson, E (1977) *Barn och sorg. En studie kring sorgearbete under barndomen*. Stockholm: Natur och Kultur

Lindberg, K (1998) Samtal lindrar skadorna efter kris och sorg. *Läkartidningen*, vol 95, nr 14.

Melin, S (2004) *Socialtjänstens grunder. Centrala begrepp från A till Ö*. Vällingby: Elanders Gotab

Morin, S. & Welsch, L. (1996) Adolescents' perceptions and experiences of death and grieving. *Adolescence*, Vol.31, nr 123.

Nationalencyklopedin (1990) Andra bandet. Höganäs: Bra Böcker

Nationalencyklopedin (1994) Femtonde bandet. Höganäs: Bra Böcker

Nationalencyklopedin (1995) Sjuttonde bandet. Höganäs: Bra Böcker

Nationalencyklopedins ordbok (1996) Höganäs: Bra Böcker

Robson, C (2002) *Real world research*. Oxford: Blackwell Publishing

Sjöberg, K (2008) ”Forskaren och fältet” I: Sjöberg, K & Wästerfors, D (2008) (red.)
Uppdrag: Forskning. Malmö: Liber

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*. Elanders Gotab.

Øvreeide, H (2001) *Samtal med barn. Metodiska samtal med barn i svåra situationer*. Lund: Studentlitteratur

9.2. Internetkällor

Barnombudsmannen (2004) *Samtala med barn och unga*.

http://www.bo.se/files/publikationer,%20pdf/samtala%20med%20barn2004_tillganglig.pdf

Hämtat 20 april, 2011, kl. 17:48

Barnperspektivet

<http://www.barnperspektivet.se/teman/kropp-sjal/om-sorg-kris> Hämtat 8 april, 2011, kl. 14:12

BRIS-rapporten 2011

http://bris.se/upload/Articles/BRIS-rapport_2011_webb.pdf, Hämtat 11 maj, 2011, kl. 11:31

Nationalencyklopedin, A

<http://www.ne.se/sorg>, Hämtat 20 april, 2011, kl. 14:31

Nationalencyklopedin, B

<http://www.ne.se/kurator/1135033>, Hämtat 2 juni, 2011, kl.08:28

Svenska Institutet för Sorgbearbetning (2007) *Möta barn i sorg*.

http://www.sorg.se/dokument/mota_barn_i_sorg.pdf Hämtat 20 april, 2011, kl. 14:11

Oskarshamn 110411

Hej,

Mitt namn är Ida Veenhuis och jag läser på socionomutbildningen på Linneuniversitetet i Kalmar. Jag ska skriva min c-uppsats den här terminen och skulle vara väldigt tacksam om Ni ville hjälpa mig med min undersökning. Syftet med studien är att undersöka hur man samtalar med barn i sorg, och vad man använder sig av för metoder för att på bästa sätt göra detta.

Undersökningen kommer att göras i form av intervjuer och frågorna handlar om Er erfarenhet av att samtala med barn i sorg. Jag räknar med att varje intervju kommer att ta ca 45 minuter, och kommer dokumenteras med hjälp av bandspelare. Materialet kommer endast att sparas under tiden undersökningen pågår, därefter förstörs och slängs informationen. Intervjuerna hade jag tänkt göra runt vecka 17 och skulle vara tacksam om Ni hade tid att ta emot mig någon dag under denna vecka eller intilliggande dagar. Vore bra om Ni så fort som möjligt meddelar mig om Ni vill medverka i min studie, och i sådana fall när Ni har tid att ta emot mig.

Det insamlade materialet är anonymt och kommer endast att användas i undersökningssyfte. Er medverkan är av stor betydelse för min uppsats och dess resultat.

Deltagandet är helt frivilligt, och Ni kan när som helst under intervjun avbryta er medverkan, men jag skulle verkligen uppskatta om Ni vill vara med! Vänligen hör av Er via mail eller telefon om Ni vill medverka i min studie snarast, tack.

Jag ser fram emot att höra av Er!

Med Vänliga Hälsningar,

Ida Veenhuis

Handledare: Svante Forsberg

INTERVJUGUIDE

Vem talar vi med

Berätta lite om dig själv och ditt yrke

Vad arbetar de med

Vad kommer vanligtvis barnen till Er för att prata om?

Vad bör man tänka på när man samtalar med barn?

Hur kan man arbeta för att bygga upp en bra relation?

Barn i sorg

Möter Ni ofta barn i sorg?

Vilken sorg handlar det oftast om när barnen kommer till Er?

Var är barnen oftast i sorgen när Ni möter dem?

Hur möter ni dem när de kommer med en ”gammal” sorg, dvs lång tid efter ett dödsfall?

Hur uppfattar Ni att barn bearbetar sorg?

Vad är extra viktigt att tänka på när man möter barn i sorg?

Hur bör man arbeta med barnen för att underlätta deras sorg?

Hur får man barnen att tala om vad som har hänt och vad de känner?

Hur samtalar Ni med barn i sorg?

Används några speciella metoder eller hjälpmedel när ni möter barn i sorg?

Avslutning

Återkomma vid komplettering?

Se resultatet?

Tack för Er medverkan!